

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра української мови, літератури
та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В
СТАРШИХ КЛАСАХ

Виконав:

Шелест Олексій Петрович

014 Середня освіта

(Українська мова і література)

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Кухарчук Ірина Олексіївна

Допущено до захисту:

«___» _____ 2023 року

Завідувач кафедри

Дата захисту: «__» _____ 2023 року

Національна оцінка _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Підписи членів комісії:

Глухів 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ	8
1.1. Проєктна діяльність учнів – інноваційна технологія освітнього процесу.....	8
1.2. Класифікація проєктів у педагогічній літературі	21
1.3. Вікові та індивідуальні особливості учнів старших класів.....	29
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ	42
2.1. Стан провадження проєктної діяльності в теорії та практиці закладів загальної середньої освіти	42
2.2. Діагностування рівня сформованості проєктних умінь учнів старшого шкільного віку.....	54
2.3. Методичні рекомендації до організації проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах	69
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	89
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із завдань сучасної системи освіти є створення оптимальних умов для навчання, розвитку та виховання конкурентоспроможної особистості, яка володіє не просто вміннями та навичками, а комплексом важливих компетенцій, узагальнених способів дій, що забезпечують продуктивне виконання діяльності.

Пріоритетними завданнями сучасної школи є формування активного ставлення учнів до здобуття знань, навчання їх самостійно, інноваційно та творчо мислити, приймати ефективні рішення та брати відповідальність за їх реалізацію. Упровадження компетентісно орієнтованого підходу до навчання зумовило зміни освітньої моделі та перехід від безособистісної до особистісно орієнтованої, від одноманітної до варіативної, від адаптивної до розвивальної, від знанневої до діяльнісної, від традиційної до інноваційної.

Світова модернізація освітнього процесу засвідчує ефективність форм навчання, у яких основними стають самостійні способи набуття необхідних знань і навичок. Традиційні форми організації навчання не забезпечують повною мірою належного рівня сформованості в учнів компетенцій, які необхідні для успішної професійної діяльності. Тріада *знання – вміння – навички* поповнюється новою дидактичною одиницею – *«досвід практичної діяльності»*.

Сьогодні основні напрями модернізації освіти реалізуються за допомогою *проектної діяльності* – творчої навчальної діяльності, основною метою якої є вирішення практичної мети чи завдання. Проектна діяльність учнів – це вид освітньої діяльності, основним завданням якої є проектний спосіб досягнення мети через вирішення конкретної проблеми в умовах обмеженості терміну та ресурсів, що завершується практичним результатом у вигляді проекту. Зміст проектної діяльності визначається учнями та здійснюється в процесі теоретичного опрацювання та практичної реалізації під керівництвом педагога як незалежного консультанта.

Можливість застосування проєктної діяльності зумовлена її багатофункціональністю, оскільки метод проєктів активізує самостійну та пізнавальну діяльність школярів. Він спрямований також на психофізичний, моральний та інтелектуальний розвиток школярів, активізацію їх задатків та здібностей, залучення їх до успішної трудової діяльності та системи загальнолюдських цінностей, формування та задоволення їх діяльнісних та пізнавальних інтересів і потреб, створення умов для самовизначення та самовираження. Окрім того, під час роботи над проєктом в учнів формуються навички освоювати навколишню дійсність; створюються умови для розвитку творчих здібностей, пізнавальної активності, самостійності та формування комунікативних навичок і моральних якостей особистості.

Проєктна діяльність є особливо актуальною для учнів старших класів, оскільки саме на цьому етапі життя збільшується частка самостійної роботи в навчально-пізнавальній діяльності, а об'єктивна складність, різноманітність навчальних занять спонукають учнів до ретельної організації своєї праці, самостійного планування занять, розрахунку часу на їх виконання, здійснення самоконтролю, використання ефективних методів і прийомів організації навчальної роботи. Навчальні заняття в старших класах висувають до учнів високі вимоги щодо засвоєння навчального матеріалу, уміння самостійно та творчо працювати над доповідями, рефератами, рецензіями, проєктами, успішне виконання яких забезпечується прогресом розумової праці та працездатності, властивими для цього віку. У процесі роботи над проєктом старшокласники самостійно здобувають необхідну інформацію, аналізують, узагальнюють опрацьовані матеріали, підвищуючи свій інтелектуальний рівень, розширюючи кругозір.

Важливі аспекти провадження проєктної діяльності знайшли відображення в наукових роботах американських педагогів (Дж.Дьюї, В.Кілпатрика, Е.Коллінгса), у працях зарубіжних (В.Гузєєва, Н.Матяш, Я.Пахомової, Є.Полата, Г.Селевка, І.Сергєєва) та вітчизняних дослідників (К. Баханова, О. Безпалько, І. Дичківської, І. Єрмакова, Г. Ісаєвої, В. Киричук, О. Любарської, В. Нищети,

О. Пехоти, О. Пометун, С. Сисоєвої, О. Слободяник, С. Шевцової, С.Ящук та ін.). Незважаючи на активні пошуки шляхів реалізації проєктної діяльності, провадження проєктних методів навчання на уроках української мови в старших класах має ситуативний характер, а використання проєктної технології в мовній освіті старшокласників відповідно до сучасних запитів Нової української школи потребує подальших досліджень, що і зумовило вибір теми магістерської роботи **«Проектна діяльність на уроках української мови в старших класах»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати необхідність провадження проєктної діяльності в мовну освіту учнів старших класів на розробити завдання, спрямовані на формування в школярів проєктних умінь.

Завдання магістерської роботи:

- 1) дослідити сутність проєктної діяльності як інноваційної технології освітнього процесу;
- 2) охарактеризувати принципи класифікації проєктної діяльності в педагогічній літературі;
- 3) проаналізувати вікові та індивідуальні особливості дітей старшого шкільного віку;
- 4) з'ясувати сучасний стан організації проєктної діяльності в теорії та практиці закладів загальної середньої освіти на сучасному етапі;
- 5) розробити методичні рекомендації до організації проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах.

Об'єкт дослідження: процес вивчення української мови в старших класах.

Предмет дослідження: проєктна діяльність на уроках української мови в старших класах.

Для досягнення мети в магістерській роботі використано такі **методи:**

теоретичні: аналіз літератури та нормативної документації з теми дослідження, вивчення, узагальнення та інтерпретація наукових даних;

експериментальні: аналіз та узагальнення результатів практичного досвіду; констатувальний експеримент, анкетування, опитування, тестування, спостереження.

Наукова новизна роботи визначається тим, що обґрунтовано теоретичні (психолінгвістичні та лінгводидактичні) засади дослідження проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах; з'ясовано сутність, структуру та особливості проєктної діяльності; розроблено основні вимоги до використання методу проєктів з української мови; запропоновано методичні рекомендації до організації проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах; досліджено стан впровадження проєктної діяльності на уроках української мови.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що розкрито теоретичну основу організації проєктної діяльності учнів старшого шкільного віку з урахуванням особистісно-діяльнісного підходу, вікових та індивідуальних особливостей старшокласників. Отримані результати та висновки магістерської роботи сприятимуть упровадженню проєктного методу на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. Комплексність запропонованого підходу до організації проєктного навчання дає змогу розширити та поглибити уявлення про проєктну діяльність як інноваційну освітню технологію.

Практична цінність дослідження: висновки та конкретні матеріали магістерської роботи можуть бути використані як дидактичний матеріал у процесі організації проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах; у методичних рекомендаціях до курсу української мови в закладах загальної середньої освіти; під час розроблення навчально-методичних посібників для вчителів та учнів, у процесі написання здобувачами освіти наукових робіт.

Апробація і провадження результатів дослідження. Основні положення і висновки дослідження обговорювалися на V Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (16 лютого 2023 року, Глухівський НПУ ім. О. Довженка); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Початкова освіта в парадигмі Нової української школи: виклики часу» (27 квітня 2023 року, Глухівський національний педагогічний

університет імені Олександра Довженка); XIV Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній конференції «Мова й література у проєкції різних наукових парадигм» (21 квітня 2023, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»), Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «*Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики*» (11 травня 2023 р., Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини); Звітній науково-практичній конференції викладачів, докторантів, аспірантів та молодих учених, здобувачів вищої та фахової передвищої освіти «Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка» (23-24 травня 2023 р., Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка»).

За результатами конференцій надруковано статтю та тези.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (86 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи – 105 сторінок, із них – 88 основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

1.1. Проектна діяльність учнів – інноваційна технологія освітнього процесу

Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти, концепції «Нова українська школа» зумовило зміни до освітнього процесу: сучасна школа повинна не тільки давати знання, а й навчати школярів здобувати знання самостійно та формувати основні якості особистості – творчі здібності, самостійність, критичність мислення та почуття власної відповідальності за результат виконаної роботи, які є важливими для життя в нових умовах сучасного суспільства.

Проектна діяльність спрямована на формування самостійних дослідницьких умінь, що забезпечує розвиток творчих здібностей та логічного мислення й залучає учнів до розв’язання життєво важливих проблем. Уміння застосовувати у своїй роботі проектні технології є одним із засобів саморозвитку та самоосвіти школярів, а з іншого боку, є показником високої кваліфікації й майстерності вчителя, його інноваційної методики навчання.

У процесі реалізації проектного навчання перед педагогом постають такі завдання: 1) вибір відповідних ситуацій, що сприяють розробленню найкращих проєктів; 2) структурування завдань; 3) співпраця з колегами з метою розроблення міжпредметних проєктів; 4) керування процесом навчання; 5) використання інформаційних технологій там, де це необхідно; 6) пошук ефективних засобів оцінювання.

Проектна діяльність – конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв’язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проєкту. Проектна діяльність належить до унікальних способів людської

практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів. Проектування є творчою, інноваційною діяльністю, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту [23].

Незважаючи на те, що метод проєктів належить до інноваційних технологій, він не є абсолютно новим у педагогічній науці.

Основоположником проєктної методики прийнято вважати американського педагога Джона Дьюї, в основі наукового опису цієї методики покладено постулати прагматичної педагогіки [22]. Саме Дьюї сприяв теоретичному обґрунтуванню в першій чверті ХХ ст. методу проєктів, що став у перші десятиліття ХХІ ст. одним із найбільш актуальних засобів навчання в постіндустріальному інформаційному суспільстві.

Теорію вченого коротко можна сформулювати так: дитина у своєму розвитку повторює шлях людства у пізнавальному процесі; засвоєння знань є спонтанним і некерованим процесом; для ефективного засвоєння матеріалу учень повинен не лише слухати та сприймати, а й бути активним суб'єктом навчального процесу.

Важливу роль у розробленні ідеї проєкту відіграв принцип Дьюї «навчання через дію», суть якого полягає у відкритті, тобто безперервному провадженні чогось нового. Цей принцип було покладено в основу розробленого вченими методу проєктів або «методу проблем». Основна мета методу проєктів – створити для учнів можливість для самостійного здобуття знань у процесі розв'язання практичних завдань і проблем, що потребують інтеграції знань з різних дисциплін. Цінність запропонованого методу, на нашу думку, полягає у створенні умов для самостійного навчання дитини, зокрема в проблематизації матеріалу, що вивчається, активності школяра, зв'язку навчання з життям дитини.

Безперечно, концепція Джона Дьюї та реалізація його ідей учнями та послідовниками – американськими педагогами Є. Пархерст і Кільпатриком – мали вагомий вплив на систему освіти ХХ століття.

Розгорнутий опис і детальне теоретичне обґрунтування методу проєкту здійснив американський педагог Вільям Херд Кілпатрик, який був учнем Дьюї. У 1909–1938 рр. учений працював разом із Дьюї в педагогічному коледжі Колумбійського університету – визнаному центрі прогресивної педагогіки. Кілпатрик як прихильник «прагматичної педагогіки» розглядав школу важливим інструментом демократії у сфері освіти. Розроблена ним педагогічна система («експерименталізм») базується на філософії прагматизму та психології біхевіоризму.

Метод проєктів Кілпатрик характеризував як «метод планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв'язку з розв'язанням будь-якого навчально-шкільного завдання у реальних життєвих умовах»; як метод, який «є доцільним шляхом підходу до дітей з метою пробудження найкращого у них, їхніх творчих сил»; як метод, який «ніяк не означає абстрагування та віддалення від реальної дійсності» [38, с.10-12]. Учений уважав, що проєктом є будь-яка діяльність, виконана «від щирого серця», з високим ступенем самостійності групою дітей, об'єднаних в конкретний момент спільними інтересами.

Американський професор Е. Коллінгс у книзі «Досвід роботи американської школи за методом проєктів» детально описав використання методу проєктів у школах та навів підсумки порівняльного аналізу результатів експериментальних і контрольних шкіл. У дослідженні констатувалося, що навчальна програма «може бути повністю обрана з цілей, поставлених дітьми в реальному житті» [41]. Наведені в книзі дані свідчать, що практично за всіма параметрами (успіхи учнів, їхнє ставлення до школи та освіти, поведінка поза школою, ставлення батьків до школи, життя спільноти, що формується навколо школи) експериментальні школи перевищують контрольні. Педагоги, які використовували метод проєктів, високо оцінювали його ефективність та прагнули вдосконалювати навички його застосування. Американські журнали публікували статті, де обговорювалися переваги та недоліки методу проєктів, були випущені спеціальні посібники для вчителів. Водночас багато педагогів відмовлялися впроваджувати проєктне навчання, оскільки не існувало чіткого

планування занять та правил їх проведення.

У Радянському Союзі дидакти пов'язували метод проєктів із прагматичною педагогікою. Радянська педагогіка 1920-х років орієнтувала вчителя на пристосування до потреб учня. У навчальному процесі провідна роль належала організації самостійної роботи дітей, що полягає у виконанні трудових, лабораторних, евристичних, дослідницьких завдань. Водночас метод проєктів розглядався не тільки як засіб розвитку творчої ініціативи та самостійності в навчанні, а насамперед як інструмент встановлення безпосереднього зв'язку між набутими знаннями та вміннями (винятково у вирішенні практичних завдань).

Властива для того часу категоричність відобразилася в формулі «метод проєктів як єдиний засіб перетворення школи навчання на школу життя». У результаті метод проєктів, задуманий як розвивальний, реально для вітчизняної педагогіки таким не став, принаймні у державному масштабі.

Метод проєктів також знайшов своє відображення в українській педагогіці, який почав активно використовуватися із запровадженням нових стандартів освіти. В основі методу проєктів визначені ідеї, які формують сутність цього поняття, тобто те, що можна побачити, усвідомити й реалізувати в практичній діяльності.

Проєктна діяльність охоплює багато понять: проєкт, метод проєктів, структура проєкту, проєктування, проєктна технологія, технологія проєктної діяльності, проєктна педагогічна технологія, технологія проєктування, прогнозування, конструювання, моделювання, дослідження, планування; рефлексія; процедури оцінювання ефективності проєкту тощо.

Для подальшого дослідження потрібно визначити поняття «проєкт». Воно запозичене з латинської мови («*projektus*») й дослівно перекладається як «викинутий уперед». Французьке слово «*projet*» позначає «намір, який буде здійснено в майбутньому». Отже, проєкт – це розроблений план, задум вирішення проблем, внаслідок розв'язання яких має бути якийсь новий продукт, програма, фільм, брошура, книга, модель, презентація, сайт і т.п.

О. Безпалько проєкт трактує як форму випереджального відображення та

перетворення дійсності, що супроводжується сукупністю скоординованих дій, обмежених у часі із зазначенням параметрів можливих витрат та етапів реалізації [7, с. 7].

Якщо говорити про поняття «метод проєктів», то в педагогіці він характеризується як особистісно-орієнтований, діяльнісний, що навчає взаємодії в групі та груповій діяльності, побудований на принципах проблемного навчання, що розвиває вміння самовираження, самопрезентації й рефлексії; формує навички самостійної та розумової, практичної та вольової сфер; виховує цілеспрямованість, толерантність, індивідуалізм та колективізм, відповідальність, ініціативність та творче ставлення до справи [82, с.8].

Уважаємо за необхідне проаналізувати найпоширеніші визначення методу проєктів. В «Українському педагогічному словнику» метод проєктів схарактеризовано як таку «організацію навчання, за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проєктів» [19, с.205].

На думку К. Мелашенко, метод проєктів – це педагогічна технологія, що передбачає певну сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дають змогу розв'язати ту чи іншу проблему в результаті самостійних дій учнів з обов'язковою презентацією цих результатів [55, с. 13].

Л. Лук'янова слушно зауважує, що участь у проєктній діяльності створює для учнів можливість для самовдосконалення, а також забезпечує вибір власної ролі в системі колективних відносин учасників проєкту (автор ідей, виконавець, учасник, організатор) або залишає за учнем таке право вибору на індивідуальну роботу, і в такому випадку виконавець проєкту поєднує всі ролі в одній особі [53, с .17].

У процесі проєктної діяльності, наголошують І. Єрмаков та С. Шевцова, учні оволодівають компетенціями, що спрямовані на визначення способів діяльності, обрання й оволодіння конкретним видом практичної діяльності, формування вмінь оцінювати її результати. Позитивним у проєктній діяльності є те, що діти вчаться планувати роботу; використовувати різноманітні джерела

інформації; самостійно добирати й узагальнювати накопичений матеріал; аналізувати та порівнювати факти; аргументувати свою думку; брати відповідальність за прийняття рішень; контактувати з іншими учасниками проєкту; створювати кінцеву продукцію (журнал, фільм, проєкт, сценарій тощо); презентувати створений продукт перед аудиторією; оцінювати свою роботу та діяльність групи чи команди [26].

З наведених вище визначень можна зробити такий висновок: метод проєктів як сукупність сучасних педагогічних прийомів зорієнтований на отримання кінцевого продукту учнями в результаті самостійної діяльності, а також її планування, організації та контролю.

Більшість авторів, описуючи проєкт, виділяють характерні риси цього методу навчання. По-перше, метод проєктів завжди передбачає наявність чи суб'єктивно значущої, чи соціально вагомої **проблеми**. Проєкт повинен мати чіткі та реально досяжні цілі. У найзагальнішому значенні метою проєкту є розв'язання проблеми, але в кожному конкретному випадку це рішення має свою конкретизацію. Ця конкретизація і є продуктом проєкту. Продукт, створений автором, є одночасно і засобом вирішення проблеми проєкту. З огляду на це первинне з'ясування проблеми, формулювання цілей і створення інтелектуального образу продукту є першими ознаками проєкту.

Ще однією характеристикою проєкту є його **попереднє планування**. Необхідно спроектувати шлях від початкової проблеми до досягнення цілей та визначити етапи, проміжні проблеми для кожного з них, окреслити шляхи вирішення цих проблем, знайти засоби для цього, а також створити детальну робочу програму з термінами для виконання кожного етапу.

Реалізація робочого плану проєкту зазвичай передбачає **пошук літератури** та інших джерел інформації, їх відбір. У деяких випадках проводиться серія експериментів, спостережень, досліджень та опитувань, а отримані дані аналізуються й узагальнюються. Продукти проєкту створюються для вирішення основних завдань такої діяльності.

Окрім того, метод проєктів завжди прагматичний за своєю суттю: він

передбачає не лише аналіз, дослідження зазначеної проблеми, не лише пошук шляхів її розв'язання, а й **практичну реалізацію** отриманих результатів у тому чи іншому продукті діяльності. Учень повинен усвідомити, де і як може застосувати набуті знання для вирішення важливої для нього проблеми, обґрунтувати, аргументувати своє рішення. Він повинен вивчити різні погляди, різноманітні підходи до розв'язання проблеми, тобто цілеспрямовано працювати з інформацією. Водночас у процесі практичної та теоретичної діяльності, у процесі самостійних спостережень, експериментальної, лабораторної роботи він набуває знань, «конструює» їх. Ці знання стають його власними знаннями, а не абстрактною науковою думкою.

Проект повинен мати письмовий **звіт** про виконання, у якому описуються всі етапи роботи (починаючи з визначення проблеми проекту) і всі шляхи вирішення. У ньому аналізується зібрана інформація, проведені експерименти та спостереження й подаються результати. Також звіт повинен містити узагальнені результати досліджень, загальні висновки і визначені перспективи дослідження.

Важливою умовою виконання проекту є **публічний захист і презентація** результатів. У презентації, окрім обговорення процесу роботи та представлення результатів, автор повинен також висловити власну точку зору, знання, досвід та набуті компетенції у розв'язанні проектних завдань. Самопрезентація є важливим складником проектної діяльності та є рефлексивним оцінюванням всієї виконаної автором роботи та набутого в цьому процесі досвіду.

Метод проектів має схожі ознаки з проблемним методом, які виявляються в тому, що постійно перед учнями ставляться цілеспрямовані пізнавальні проблеми, які вони повинні розв'язати.

Метод проектів також має спільні риси з розвивальним навчанням – активним методом навчання, у якому школярі беруть участь у цілеспрямованій навчальній діяльності та свідомо ставлять і творчо досягають цілей і завдань особистого розвитку як суб'єкти цієї діяльності.

Метою проектної методики є створення умов для:

- самостійної роботи учнів;

- уміння застосовувати отримані знання з різних джерел для вирішення практичних та пізнавальних завдань;
- розкриття творчого потенціалу;
- набуття навичок дослідницької діяльності;
- розвиток умінь працювати в різних групах.

О. Полат виділила такі основні **вимоги** до використання методу проєктів:

- обов'язково наявність актуальної проблеми чи завдання, що вимагає дослідницького, творчого підходу до її вирішення;
- заплановані результати повинні мати теоретичне, практичне, пізнавальне значення;
- самостійна, парна чи групова діяльність учнів;
- поетапне планування проєкту із зазначенням проміжного результату;
- використання методів дослідження.

Також Є. Полат вважає, що результат роботи після створення проєкту має бути відповідно оформлений та мати матеріальну форму [41].

Багато авторів педагогічної літератури виділяють теоретичні позиції проєктного навчання:

- 1) центром уваги є учень та його творчі здібності (принцип гуманізму);
- 2) для підвищення мотивації в навчанні педагогічний процес будується на основі діяльності, що характеризується особистісним змістом для учнів;
- 3) кожен учень визначає собі індивідуальний темп роботи, що відповідає його розвитку (принцип особистісної зацікавленості учня);
- 4) у роботі над навчальним проєктом використовується комплексний підхід, що сприяє рівномірному розвитку фізіологічних і психологічних функцій учня (принцип співробітництва);
- 5) під час використання базових знань у різних ситуаціях відбувається більш глибоке їх усвідомлення (принцип чіткого усвідомлення) [18].

Однією з найважливіших умов формування проєктної культури та проєктної діяльності в дітей є диференціація освітнього простору. Суть її полягає

в переході від обов'язкової діяльності до роботи на вибір, від навчання до створення власного проєкту, від роботи під керівництвом вчителя до самостійної діяльності. З огляду на це в школі необхідно створити відповідний освітній простір для самостійної дослідницької діяльності чи роботи в групах у зручний для дітей час.

Багато дослідників та авторів статей і підручників з цієї теми відзначають, що робота над проєктом – це досить складний і спланований процес. Учитель відіграє роль незалежного консультанта та помічника. Роль учня або групи дітей полягає безпосередньо в активній роботі над проєктом. Правильна та чітко спланована організація роботи над проєктом та діяльності вчителя й учня є однією з умов ефективності проєктної діяльності.

У процесі планування роботи з навчальним проєктом необхідно дотримуватися послідовності, виконувати проєкт поетапно. Вивчення класифікацій етапів проєктної діяльності дозволяє зробити висновок про те, що вони суттєво не відрізняються один від одного. Аналізуючи запропоновані авторами етапи, вважаємо, що доцільно виділити такі основні:

1. Передпроєктний етап.
2. Етап реалізації проєкту.
3. Рефлексивний етап.
4. Післяпроєктний етап.

У середині кожного з цих етапів виділяються відповідні процедури, що є основою проєктних дій. Розглянемо кожен етап детальніше.

1. Передпроєктний етап визначає залучення до проєкту, призначення цього етапу – створення передумов для успішності проєктної діяльності та її психолого-педагогічного, методичного, організаційного, матеріально-технічного забезпечення. Цей етап охоплює такі характерні процедури, як діагностика, проблематизація, цілепокладання, концептуалізація, формування проєкту, його попередня соціалізація (процедура публічного представлення проєкту).

Зазвичай будь-яка проєктна діяльність розпочинається із задуму. Ідея

створення може з'явитися на основі спонтанного інтересу до тієї чи іншої освітньої сфери, проблеми, предмета; внаслідок цілеспрямованого дослідження; під час вивчення інформації про об'єкт з метою з'ясування тенденцій розвитку. У процесі проєктної діяльності з'являється об'єкт та проблема, пов'язана з його перетворенням. З огляду на це початок проєктної діяльності обов'язково передбачає попереднє вивчення навколишнього світу.

Для того, щоб розпочати цілеспрямовані зміни в діяльності, необхідно з'ясувати: що саме нас не влаштовує в навколишньому світі? Які освітні можливості та ресурси є в наявності для внесення змін? Які можуть бути наслідки втручання в наявний стан речей? Іншими словами, потрібна багатоаспектна діагностика соціально-освітньої ситуації. Передпроєктне дослідження допомагає визначити те, що хотілося б перетворити на проєктну діяльність.

Отже, початковий імпульс проєктної діяльності виникає з постановки суб'єкта в дослідницьку пошукову позицію по відношенню до тієї чи іншої галузі проєктування.

Мета педагога – допомогти учневі визначити галузь проєктування чи дослідницьку позицію.

Під час залучення до проєктної діяльності як дорослих, так і дітей функціонують аналогічні закономірності. Один із основоположників методу проєктів, американський професор В. Кілпатрик, найважливішим його моментом вважав стимул, що визначає весь перебіг подальшого процесу. Спочатку сформульований у процесі проєктування образ вимагає реалізації подання у вигляді системи завдань та переліку процедур, а саме: *програмування та планування проєкту*. Це здійснюється за логікою *проєкт – прогноз – план*.

За допомогою проаналізованих проблем та цілей представимо попередні дії:

- 1) теоретичне моделювання методів та засобів розв'язання поставлених завдань;
- 2) оцінювання умов реалізації етапів проєкту з урахуванням необхідних

обмежень та витрат;

- 3) детальне розроблення етапів розв'язання конкретних завдань проєктної діяльності;
- 4) аналіз варіантів вирішення проблем, вибір найбільш прийнятних із них;
- 5) систематизація та узагальнення отриманих результатів;
- 6) об'єднання наявних результатів розв'язання;
- 7) конструювання передбачуваного результату.

Далі проєктна діяльність розвивається лише на рівні *складання програми (плану)*. Уявлення про необхідні дії щодо реалізації педагогічного задуму, будучи неодмінною умовою успішності проєктної діяльності, пов'язане з поняттями *програмування та планування*. Програмування передбачає створення програми, що є сукупністю необхідних заходів щодо досягнення задуманого. Планування пов'язане з розробленням плану досягнення поставленої мети.

Програма – особливий вид проєкту, що виконує насамперед конструктивну функцію, коли пріоритетним стає вибудовування конкретних дій, спрямованих на досягнення вигляду предмета проєктування.

Програми всіх типів необхідно відрізнити від планів. Призначення плану – упорядкувати педагогічну діяльність, забезпечити виконання вимог педагогічного процесу. План – це документ, дає змістовні орієнтири діяльності.

Однак проєктна діяльність передбачає постійну корекцію дій на основі зворотного зв'язку, зіставлення початкового задуму та проміжних результатів реального просування до мети.

Для здійснення планування необхідний розподіл на операції всієї проєктної процедури та розгляд можливостей комплексного (методологічного, теоретичного, технологічного, кадрового, ресурсного) забезпечення кожного з цих етапів.

У процесі розгортання в часі та просторі логіки проєктної діяльності початковий задум буде постійно конкретизуватися на рівні образу мети та образу результату.

Завершується передпроєктний етап процедурою публічного представлення

проєкту. Презентація задуму може бути проілюстрована за допомогою малюнка, креслення, словесного опису принципів діяльності.

2. Етап реалізації проєкту охоплює такі характерні процедури, як:
 уточнення мети, функцій, завдань та плану роботи кожним із учасників проєкту;
 покрокове виконання запланованих проєктних дій;
 корекція процесу проєкту та дій його учасників на основі зворотного зв'язку;
 отримання та внутрішнє оцінювання проєктного продукту;
 презентація остаточних результатів роботи та їх зовнішня експертиза (оцінювання).

3. Рефлексивний етап завершує безпосередню роботу зі здійснення початкового задуму. Робота на завершальному етапі охоплює дві основні процедури: це експертиза та рефлексія, різні за технологією, але однакові у функціональному відношенні.

Підсумкова експертиза та оцінка проєкту дозволяють визначити відповідність отриманого результату початковому задуму; за необхідності можна внести корективи з метою активного впровадження в практику матеріалів проєкту.

Рефлексивний етап охоплює оцінювання не лише продуктного, а й людського результату проєкту, що передбачає звернення до себе та до інших учасників з точки набуття нового досвіду спільної діяльності. Це є і ретроспективним поглядом на пройдений шлях, і погляд у майбутнє. У культурному досвіді накопичено безліч форм, видів, прийомів, техніки індивідуальної, групової, колективної рефлексії. У підсумку рефлексія «завершує» проєктний час.

4. Післяпроєктний етап з'являється безпосередньо після завершення проєктних дій, у цей період визначається об'єктивна життєздатність подальшої долі отриманого проєктного «продукту».

Тут можливі різні варіанти: перехід до нового проєкту; початок роботи

нової організації, що виникає за підсумками проєкту; зміна статусу суб'єкта проєктної діяльності; поширення проєкту на інші рівні.

У педагогіці важливими є всі етапи проєктної діяльності, адже кожен із них можна розглядати як складник освітнього процесу, де формуються цінності, норми, настанови людей, ініціюються їх комунікативні, творчі здібності

Отже, проєктна діяльність – це система різноманітних практичних дій, що спрямована на допомогу окремим особам (групам або командам) щодо створення конкретного творчого продукту. Суттєвою особливістю такої діяльності, на відміну від групових чи колективних заходів, є те, що основним результатом проєкту є аналіз діяльності та презентація способів і засобів розв'язання конкретної проблеми.

1.2. Класифікація проєктів у педагогічній літературі

З метою раціональної організації проєктної діяльності необхідно розуміти, що проєкти можуть бути зовсім різними. Зазвичай для класифікації використовують типологічні ознаки.

Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури з теми дослідження дає широке уявлення про класифікацію проєктів за різними критеріями. У 1910-ті рр. американський учений Коллінгс, організатор тривалого експерименту в одній із сільських шкіл штату Міссурі, запропонував найпершу класифікацію навчальних проєктів:

Рис.1. 2.1. Типологія навчальних проєктів за Е. Коллінгсом

В. Кілпатрик, у свою чергу, запропонував класифікувати проєкти залежно від їх мети:

1) Реалізувати якусь ідею (думку) чи план у зовнішню форму, прикладом може бути виготовлення конкретного виробу.

2) Отримати насолоду від естетичного переживання, прикладом є читання або прослуховування зворушливої розповіді, захоплення картиною тощо.

3) Виконати певне завдання.

4) Отримати результати, опанувати конкретні знання, навички [37].

Якщо говорити про сучасну типологію проєктів, то варто зазначити, що багато вчених беруть за основу класифікацію Є. Полат, що відображена в таблиці 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Типологія проєктів

Типологічна ознака проєкта	Тип проєкта
Основна діяльність учнів	Дослідницький
	Пошуковий
	Творчий
	Рольовий
	Практико-орієнтований
	Ознайомлювально-орієнтований
Предметно-змістова сфера	Монопроєкт
	Міжпредметний
Кількість учасників	Індивідуальний
	Парний
	Груповий
	Колективний
Координація	Відкрита
	Закрита
За тривалістю	Мініпроєкт (1-2 уроки)
	Короткостроковий
	Тижневий
	Довгостроковий

Розглянемо детальніше сучасну класифікацію відповідно до провідної діяльності школярів:

1. *Дослідницький проєкт* – це проєкт, що підпорядкований логіці дослідження та має відповідну структуру: формулювання теми дослідження, аргументація її актуальності, визначення предмета та об'єкта, основних завдань та мети, з'ясування методології дослідження, висунення гіпотез та розроблення шляхів її вирішення, визначення нових проблем для подальших наукових досліджень, наявність соціальної значущості проєкту.

2. **Пошуковий проєкт** – основою реалізації такого проєкту є пошукова діяльність учнів, а результатом – знайдена інформація (об’єкт).

3. **Творчий проєкт** – акцентується на творчому оформленні результатів проєкту, який вимагає продуманої структури у вигляді сценарію, рукописного журналу, відеофільму, альбому, газети, статті, репортажу;

4. **Ігровий проєкт** – учасники обирають для себе певні ролі, зумовлені характером та змістом проєкту. Вони імітують соціальні та ділові відносини, які ускладнюються вигаданими ситуаціями. Ступінь творчості учнів тут є високим, проте домінуювальним видом діяльності залишається гра;

5. **Практико-орієнтований проєкт** – результат діяльності учасників визначено чітко від самого початку, він орієнтований на їхні соціальні інтереси. Організація координаційної роботи здійснюється у формі поетапного обговорення та презентації отриманих результатів і способів їх упровадження в практику.

6. **Інформаційний проєкт** – спрямований на збір інформації про конкретний об’єкт, явище, його аналіз та узагальнення фактів. Такий проєкт може бути органічним складником дослідницьких проєктів.

7. **Конструкторський проєкт** – основою проєкту є конструкторська діяльність учнів, яка передбачає розроблення нового пристрою, деталі чи їх удосконалення [13; 21].

Загалом у педагогіці виокремлюють два основні типи проєктів:

1. **Монопроєкти**, що реалізуються в межах конкретного навчального предмета, хоча можуть використовувати інформацію з інших галузей знань та діяльності. Серед них можна виділити мовні (лінгвістичні), літературно-творчі, спортивні, природничо-наукові, екологічні, культурознавчі, історичні, географічні та навіть музичні проєкти. Зазвичай вони проводяться в межах одного або кількох уроків. Прикладом лінгвістичного монопроєкту вважатиметься створення альбому кластерів на тему «Морфологія». Можна зробити висновок про те, що проєктна методика доречна як у гуманітарних дисциплінах (історія, суспільствознавство, українська та іноземні мови), так і у

природничо-наукових (географія, фізика), у конструюванні та моделюванні, у галузі технології та інформатики.

2. *Міжпредметні (інтегровані) проекти* створюються в позаурочний час під керівництвом кількох вчителів із різних галузей знань, які мають можливість досліджувати суміжну тематику. Такі проекти відображають принцип цілісності освіти і навіть підкреслюють взаємозв'язок предметів. Наприклад: проект для учнів 7-го класу «Орфографічні правила написання складних слів в українській та англійській мовах»).

За характером контактів проекти можуть бути:

- внутрішньокласними,
- внутрішньошкільними,
- регіональними (у межах однієї країни),
- міжнародними [13; 33; 31].

Останні два типи проектів є телекомунікаційними (мережевими), оскільки потребують координації діяльності учасників, їхньої взаємодії в інтернеті залучення засобів сучасних комп'ютерних технологій.

Отже, щоб сформувати в учнів навички співробітництва, залучити їх до активного процесу отримання та переробки інформації, організовується така взаємодія, яка містить зв'язки «учень – учень», «учень – вчитель», «учень – клас», за допомогою методів фіксується увага на групі: опитування, дискусія, диспут, огляд інформації, інсценування, обговорення.

Залежно від внесення проектів до навчального плану виділяються:

1) *поточні*, коли в проектну діяльність виноситься частина змісту з навчального курсу (проектно-дослідницька робота «Обережно: жаргон!» щодо загальнонавчальної та обмеженої у вживанні лексики);

2) підсумкові проекти, за результатами яких оцінюється засвоєння певного навчального матеріалу («Роль односкладних речень у художньому тексті»).

Проекти класифікуються залежно від тривалості їх виконання:

1. *Мініпроекти* реалізуються загалом на уроці чи його частині. Для їх створення оптимально організувати групову роботу, тривалість – 20 хвилин

(підготовка – 10 хвилин, презентація кожної групи – 2 хвилини). Так, наприклад, можна запропонувати учням створити «Термінологічний кросворд», використовуючи в ньому назви розділів лінгвістики, основних одиниць мови, видів розборів.

2. **Короткострокові проєкти** вимагають виділення 4-6 уроків, які використовуються для координації діяльності учасників проєктних груп. Основна робота зі збирання інформації, виготовлення продукту та підготовки презентації виконується в межах позакласної діяльності або вдома. Робота також здійснюється у групах, тривалість – 4 уроки. 1-й урок: визначення складу проєктних груп, завдання (збір інформації за своїми елементами). 2-й урок: звіти груп за зібраною інформацією, вироблення змісту проєктного продукту та форми його презентації. 3-й та 4-й – спарені уроки: презентація готових проєктів, їх обговорення й оцінювання. Прикладом такого проєкту є учнівська робота «Відмінювання іменників» (6 клас). Перша група учнів згадує, із якими прийменниками та допоміжними словами вживається кожен із відмінків; інші – шукатимуть відмінності в розмежуванні Р. та З. в.; завдання третьої групи – вибір правил, у яких потрібне знання відмінків, а четвертої – створення прикладів, коли відмінок іменника залежить від його місця в синтаксичній конструкції.

3. **Тижневі проєкти** виконуються у групах під час проєктного тижня. Їхня реалізація охоплює 30-40 годин. У процесі реалізації тижневого проєкту можливе поєднання класних форм роботи (майстерні, лекції, лабораторний експеримент) із позакласними. Усе це завдяки глибокому «зануренню» в проєкт робить тиждень ефективною формою організації проєктної роботи. Прикладом такого проєкту є «Тиждень української мови», що є заздалегідь продуманою і підготовленою системою заходів, що мають на меті розвиток творчих можливостей дітей, формування інтересу до шкільного курсу «Українська мова». Учні є активними учасниками проєкту: їм можна доручити створення виставки, комп'ютерних презентацій для проведення уроків, підготовку доповідей для лінгвістичної конференції тощо.

4. **Довгострокові проєкти** можуть виконуватися як у групах, так і

індивідуально. У низці шкіл ця робота традиційно проводиться в межах учнівських наукових товариств. Увесь цикл реалізації річного проєкту – від визначення теми до презентації (захисту) – виконується в позаурочний час. Проєкт «Галерея частин мови» є довгостроковим (6-7 класи). Одним із предметів вивчення може стати «Дієприкметник»: діти повинні засвоїти повний обсяг теоретичних відомостей із теми, що сприятиме оволодінню різноманітними нормами української літературної мови. «Кінцевий продукт» оформлюється школярами як серія ілюстрацій, лінгвістичних казок, довідкового матеріалу, збірки творів, тестів на цю тему.

За своєю суттю проєктний метод близький до проблемного навчання, що передбачає послідовне та цілеспрямоване висування перед учнями пізнавальних проблем, під час розв'язання яких школярі набувають початкових навичок дослідження, розвивають специфічні якості особливого складу мислення. Окрім того, уже наявні навички трансформуються в засоби розв'язання конкретного практичного завдання. Отже, головний результат проєктної діяльності, незалежно від обраної наукової дисципліни, – накопичення учнями поведінкових, комунікативних, організаційних і дослідницьких навичок.

Проєктна діяльність спрямована на співпрацю педагога та учня, розвиток творчих здібностей. Вона є формою оцінювання в процесі безперервної освіти та дозволяє поєднувати всі режими роботи: індивідуальний, парний, груповий, колективний.

Отже, для вчителя проєктна діяльність – це інтегративний дидактичний засіб розвитку, навчання та виховання дітей, який дозволяє виробляти та розвивати специфічні вміння та навички проєктування: проблематизація, цілепокладання, планування діяльності, рефлексія та самоаналіз, презентація та самопрезентація, а також пошук інформації, практичне застосування знань, самонавчання, дослідницька та творча діяльність. Важливо, що реалізація проєктної діяльності призводить до зміни ролі та функції педагога: учитель за такого підходу є консультантом, партнером, організатором пізнавальної діяльності своїх учнів.

Головною метою проєктування є не здобуття об'єктивно нового результату – знання чи продукту, – а розвиток особистості учнів, їх проєктних і дослідницьких умінь. Для учня проєктування є можливість максимального розкриття свого творчого потенціалу. Цей процес дозволяє проявити себе індивідуально чи в групі, спробувати свої сили, докласти свої знання, показати публічно досягнутий результат.

Проєктна діяльність заохочує і посилює справжнє навчання з боку учнів, оскільки вона: особистісно-орієнтована; використовує безліч дидактичних підходів – мозковий штурм, рольова гра, евристичне та проблемне навчання, дискусія, командне навчання; самомотивованість, що означає зростання інтересу та залученість до роботи; дозволяє вчитися на власному досвіді та досвіді інших; приносить задоволення учням, що бачить продукт своєї праці.

На сьогодні немає єдиної думки щодо того, як має бути організована робота над проєктом – у групі чи індивідуально. Зазначимо деякі педагогічні особливості групових та індивідуальних проєктів:

Таблиця 1.2.2

Характерні ознаки групових та індивідуальних проєктів

Особливості	Індивідуальний проєкт	Груповий проєкт
Тема проєкту	Обирається відповідно до інтересів та індивідуальних особливостей особистості учня	Обирається відповідно до інтересів колективу
Формування почуття відповідальності	Потребує самостійності, дисциплінованості, організованості, ініціативності, відповідальності	Формується почуття колективної відповідальності
Темп роботи	Індивідуальний	Злагожденість щодо

		термінів виконання з колективом
Виконання етапів роботи над проектом	Учні всі етапи виконують самостійно	Окреме виконання деяких етапів
Формування дослідницьких, презентаційних, оцінних та ін. навичок	Формуються навички всіх видів	Формуються окремі навички
Вид роботи	Формування навичок індивідуальної роботи	Формування навичок співробітництва
Урахування думки	Спирається на власну думку	Враховує думку кожного учасника колективу
Розвиток творчого потенціалу	Створюються умови для формування основних характеристик творчої особистості	Створюються умови для формування основних характеристик творчої особистості
Спрямованість діяльності	Соціальна	Соціальна
Ступінь виконання	Проект може бути виконаний односторонньо та упереджено	Проект зазвичай виконується різнобічно та глибоко

Варто зазначити, що для вчителя важливість методу проектів виявляється саме в процесі роботи, оскільки він є дидактичним засобом розвитку та навчання школярів. Учні ж зацікавлені в результаті роботи. І тому збалансувати інтереси дозволяє вибір типу проекту.

Вибираючи той чи інший тип проекту, вчитель може керувати активністю учня протягом усього періоду роботи над проектом, формуючи в нього потрібні предметні знання та вміння, загальнонавчальні вміння та навички, необхідні

компетентності. Наприклад, якщо вчитель хоче розвивати в дитини критичне мислення, аналітичні здібності, способи сприйняття та оброблення інформації, то більшою мірою доцільно вибрати дослідницький проєкт. Для розвитку навичок роботи з інформацією, аналізу, перевірки відомостей із різних джерел правильним рішенням буде обрати інформаційний проєкт. З метою вдосконалення практичних предметних навичок та вмінь учнів застосовуються практико-орієнтовні проєкти.

Різноманітність типів проєктів дозволяє вчителю вирішувати різноманітні завдання навчання та виховання. У практиці зазвичай проєкти не можна віднести до одного з типів, найчастіше вони мають інтегральний характер, кожен проєкт характеризується тим чи іншим видом координації та термінами реалізації.

1.3. Вікові та індивідуальні особливості учнів старших класів

У процесі навчання старшокласників необхідно враховувати психологічні та фізіологічні особливості цього віку. На сьогодні у вітчизняній та зарубіжній психології є досить ґрунтовні та переконливі дослідження з проблеми психології старших школярів (Д. Ельконін, В. Давидов, І. Кон, Г.Костюк, А. Маркова, С.Рубінштейн, О. Скрипченко та ін.). Виявлені психологічні особливості старших школярів мають загальний характер. Їхнє ігнорування може призвести до негативних результатів.

Віковий період, пов'язаний із навчанням у старших класах закладів загальної середньої освіти, прийнято називати старшим підлітковим віком. Дуже часто цей вік психологи називають юністю чи ранньою юністю [14;16;30]. Більшість дослідників, які вивчають психологію людей цього віку, звертають увагу на особливу значущість цього вікового періоду для становлення особистості. Уважають, що старший підлітковий вік та юність – це період стабілізації, дитина стає дорослою, для чого їй необхідно вирішити безліч

проблем та визначитися зі своїм «Я», знайти своє місце у світі [14;16;30]. У цьому віці в підлітків відбувається перенесення центру спілкування з батьків і вчителів на ровесників. Підлітку стає важливим його соціальний статус у колективі своїх однолітків, наявність їхньої підтримки. Необхідність самовизначення, як професійного, так і особистісного, стає характерною рисою цього віку.

Однією з характерних психологічних особливостей старшокласників є те, що відбуваються суттєві зрушення у структурі розумових процесів, зокрема розвитку пізнавальних функцій та інтелекту. У кожному старшокласникові поєднуються ознаки ще недавнього підлітка та провідні риси юнацького віку, тобто діалектично виявляється ще не втрачена дитячість та простежується активне дорослішання дитини [16, с. 180]. Цей процес відображається в інтенсивному становленні особистості, у зростанні її самосвідомості та самовизначення. У старшокласника вже формуються принципи поведінки, образ свого «я», ціннісні орієнтації, якими він живе та діє. Виявляється диференціація інтересів, що позначається на ставленні старшокласника до різних навчальних предметів, що дедалі більше стають вибірковими.

Водночас у підлітковому та юнацькому віці продовжується розвиток психічних пізнавальних процесів. Як зазначається в науковій літературі, в інтелектуальній сфері починає переважати абстрактне, теоретичне мислення, розвивається логічна пам'ять, відтісняючи механічну пам'ять на другий план, формується індивідуальний стиль діяльності, який знаходить вияв у стилі мислення [16]. Виникає тенденція до узагальненого розуміння світу, до цілісного оцінювання явищ, що оточують індивіда.

Вивчаючи особливості цього віку протягом багатьох років, психологи, педагоги та соціологи зуміли виявити основні закономірності розвитку підлітків та юнаків, які ми детально розглянемо.

У 10–11-х класах відбувається остаточне перетворення власне дитячих інтелектуальних механізмів та становлення інтелекту «дорослого типу». Перебудова інтелектуальної сфери є основою формування структури

самосвідомості та саморегуляції, істотно впливає на моральний розвиток, а також сприяє адекватному перебігу підліткової кризи.

Пізнавальні процеси в цьому періоді набувають таких властивостей, які забезпечують їх досконалість і гнучкість, водночас формування пізнавальних засобів випереджається розвитком особистості. У процесі переходу від середньої до старшої школи суттєво змінюється місце учнів у системі особистих та ділових стосунків із навколишнім світом. Більше часу юнацтво починає відводити серйозним справам, дедалі менше часу залишається на відпочинок та різні розваги. У юнацькому віці активно здійснюється процес пізнавального розвитку. У цей період він відбувається передусім у формах, що є малопомітними як для самої дитини, так і для зовнішнього спостерігача.

Мисленнєва діяльність у старшому шкільному віці більш активна і самостійна. Простежується в учнів потяг до узагальнення, пошук загальних принципів і законів, які стоять за власними фактами. У цей період відбувається розвиток теоретичної думки. Підлітки вже можуть мислити логічно, їм цікаві теоретичні міркування та самоаналіз. Вони можуть вільно розмірковувати на моральні, політичні та інші теми, які практично не доступні інтелектуально для молодшого або середнього шкільного віку. У старшокласників відзначається здатність робити загальні висновки на основі власних передбачень і, навпаки, переходити до власних висновків на основі загальних положень, тобто здатність до індукції та дедукції. Важливим інтелектуальним надбанням цього віку є здатність оперування гіпотезами [30, с. 45-47].

Мислення старших підлітків характеризується організованістю, що виявляється в умінні пов'язувати різні розділи навчального предмета в систему знань, у правильній класифікації фактів та понять тощо; послідовністю, яка виявляється в застосуванні переходів від однієї думки до іншої за допомогою внутрішніх зв'язків; ґрунтовністю, яка забезпечується чітким розпізнаванням тез та обґрунтувань, продумуванням суджень та критичним ставленням до них. На тлі спільного розумового розвитку мислення старших підлітків набуває таких характеристик, як «глибина думки» (виділення суттєвого, розуміння основних

причин явища і т.д.), «жвавість розуму» (швидкість орієнтування в навчальному матеріалі, необхідному для вирішення проблеми; кмітливість), «проникливість, гострота розуму» (бачення за очевидними фактами більш глибоких процесів, прогнозування та побудова гіпотез).

Під впливом організації освітньої діяльності суттєві зміни відбуваються в розумовій діяльності старшокласників, у характері самої розумової роботи. Вагомого значення набувають уроки-лекції, самостійне виконання практичних і лабораторних робіт, написання рефератів, доводиться частіше самостійно опановувати навчальний матеріал, як наслідок – мислення набуває дедалі більш активного, самостійного і творчого характеру. Мисленнєва діяльність характеризується вищим рівнем узагальнення та абстрагування, формуванням здатності до причинного пояснення проблем і явищ, уміння аргументувати, доводити істинність чи хибність положень, робити аргументовані висновки, пов'язувати вивчений матеріал у систему. Розвивається критичне мислення, що є важливою передумовою формування здатності старшокласника до пізнання основних законів навколишнього світу, природи та розвитку суспільства.

До кінця навчання старший школяр повинен опанувати вміння самостійно мислити, оволодіти методикою і технологіями самостійної розумової роботи, самостійного здобуття знань, тобто вміннями самонавчання. І така організація навчання, яка спрямована на формування та розвиток цих умінь, якнайкраще відповідає віковим особливостям розумового розвитку старших школярів.

Одним із суттєвих недоліків у роботі старшокласників є відсутність самостійності в мисленнєвій діяльності, що зумовлено такою організацією вчителем діяльності, коли від учня не вимагається роздумів, самостійного прийняття рішення, висловлення власної думки, коли все зводиться до механічного відтворення чужих думок. З огляду на це вчителі повинні враховувати, що старшокласники здатні до аргументованих суджень, до доказовості різних положень. Сприймати всю запропоновану вчителем інформацію чи прочитане в шкільному підручнику старшокласник не хоче, а він намагається самостійно переконатися в істинності того навчального матеріалу, з

яким він ознайомлюється на уроках. Учителеві необхідно не лише задовольняти, а й стимулювати цю характерну для старшокласників та необхідну для їхнього розумового розвитку вимогливість до обґрунтованості, аргументованості та доказовості набутих знань, потреба у формуванні власної точки зору. Сформована власна точка зору не означає, що вона завжди буде відрізнятися від загальноприйнятої; своя є результатом творчої діяльності, самостійного мислення, а не нав'язаної з боку педагогів. Завдання вчителя полягає в такій організації на уроці обговорення, щоб учні самостійно дійшли правильного висновку.

Для цього вікового етапу навчання характерні: удосконалення вмінь користування прийомами збагачення словникового запасу, розширення потенційного словника та лінгвістичних знань. На першому плані – це використання української мови як засобу отримання нової інформації, яка допомагала б по-іншому поглянути на звичний світ, інакше представити відомі їм факти, розширити їхню інформованість у різних галузях знань, уводити в нові сфери їх застосування. У цьому процесі провідним видом мовленнєвої діяльності стає читання, а головним видом роботи – вилучення інформації з тексту та її оброблення.

У цьому віці активного розвитку набуває читання, а також монологічне й письмове мовлення. Читання вдосконалюється в напрямі від здатності правильного, швидкого та виразного читання до вміння декламувати напам'ять. Учителеві під час навчання треба враховувати й таку особливість, що відбуваються зміни в розвитку монологічного мовлення: у підлітків сформовані вміння не лише переказувати текст чи окремий його фрагмент, а й здатність до самостійного висловлювання думок та їх аргументування. Письмове мовлення покращується й виявляється в здатності до письмового самостійного викладу своїх думок на запропоновану або довільну тему. Щодо вивчення української мови, то протягом навчання в старших класах в учнів удосконалюють знання, навички й уміння, набуті ними в середній школі. Усне мовлення як форма безпосередньої комунікації поєднує риси діалогічного й монологічного

мовлення [30, с. 52].

Перед старшокласниками стоїть завдання соціального й особистісного самовизначення, що передбачає чіткі орієнтування та визначення свого місця й ролі в дорослому світі. Із цим пов'язана диференціація розумових здібностей, інтересів, без якої обрати професію, виробити світогляд і життєву позицію вкрай непросто.

До старшого шкільного віку засвоюються багато наукових понять та їх використання під час розв'язання різних завдань. Це свідчить про сформованість не лише теоретичного, а й словесно-логічного мислення. Одночасно простежується інтелектуалізація інших пізнавальних процесів.

У підлітковому віці відбуваються перебудова *пам'яті*. Простежуються зміни логічної пам'яті, яка стає панівною щодо використання дитиною. І хоча в старшокласників переважає довільна пам'ять, з практики підлітків мимовільне запам'ятовування не зникає, набуваючи специфічних рис, тісного зв'язку з інтересами учнів старших класів, зокрема з їх пізнавально-професійними вподобаннями. Водночас провідну роль в активній пізнавальній навчальній та суспільній діяльності відіграє передусім довільна пам'ять [75, с.225].

У підлітковому віці фіксуються суттєві зрушення у відношеннях між пам'яттю та іншими психічними функціями. Дослідження пам'яті школярів цього вікового періоду засвідчили, що для підлітка процес пригадування означає мислити. Запам'ятовування для підлітка – це мислення, встановлення логічних відношень усередині матеріалу, а пригадування виявляється у відновленні навчального матеріалу.

Не користується поширенням дослівне заучування, що базується на повторенні. Старшокласники чітко усвідомлюють, коли вона необхідна, зокрема під час заучування складних визначень, чітких формулювань, законів тощо. Вони широко використовують такі прийоми запам'ятовування, як складання схем, таблиць і планів тексту, різних видів конспектування, виокремлення та підкреслення основних думок, порівняння, співвідношення нового з уже відомим. Водночас старшокласники іноді ігнорують такі прийоми смислового

заучування, які, на їхню думку, не є важливими, зокрема прийоми повторення, які чергуються з відтворенням окремих фрагментів навчального матеріалу. У старшокласників протягом навчання формується диференційована настанова на запам'ятовування: вони розуміють, що треба дослівно запам'ятати, що можна передати своїми словами, що достатньо лише зрозуміти, а запам'ятовувати не обов'язково). У результаті таких процесів уповільнюється розвиток механічного запам'ятовування. У зв'язку з навчанням у школі нових навчальних предметів відбувається збільшення кількості інформації, яку необхідно механічно запам'ятовувати підліткові, через що виникають в учнів проблеми з пам'яттю, і в цьому віці діти скаржаться на погіршення пам'яті та водночас у них виникає значний інтерес до пошуків нових механізмів поліпшення запам'ятовування [30, с.47-48].

Відбуваються зміни й у розвитку *уваги* старшокласників. Диференційованість інтересів зумовлює вибірковість уваги, набуває особливого значення післядовільна увага. На відміну від підліткового віку, де післядовільна увага має епізодичний характер, у старшому шкільному віці вона може бути постійною за умови набуття учнями стійких життєвих інтересів. Поряд із післядовільною увагою в цьому віці підвищується роль довільної уваги, коли старшокласники, не цікавлячись навчальним матеріалом, зосереджуються на ньому, оскільки розуміють практичне значення тих явищ, що вивчаються [75, с.57].

У старшому віці розвивається та вдосконалюється здатність учнів до перерозподілу уваги. Це виявляється в уміннях старшокласників одночасно слухати навчальний матеріал вчителя, і конспектувати інформацію, стежити і за змістом, і за формою власної відповіді. У цьому віці формується здатність протистояти різним наявним у процесі навчальної діяльності подразникам, що відволікають школярів.

У старших підлітків подальшого розвитку набуває *уява* (створювані образи стають конкретними та реальними), що дає можливість під час гуманітарних уроків цілеспрямовано представляти інші епохи, людей, країни, природу, під час

уроків геометрії – комбінувати образи просторових форм та відношень тощо. Відтворювальна уява є складником усіх видів творчої діяльності старших підлітків, а отже, відіграє важливу роль у формуванні потреби у творчому розвитку та саморозвитку, основним засобом якого є проєктна діяльність [75, с.226].

Навчальна діяльність продовжує залишатися провідним видом діяльності учнів старших класів. Проте вона суттєво відрізняється за своїм характером та змістовим наповненням від навчальної діяльності підлітків. Основна відмінність навчальної діяльності виявляється в тому, що вона висуває до учнів старших класів значно вищі вимоги до їхньої самостійності й активності. З метою ґрунтовного засвоєння шкільної програми необхідний розвиток в учнів теоретичного мислення. Старшокласник у процесі навчальної діяльності найчастіше натрапляє та труднощі, що насамперед пов'язані з невмінням навчатися в нових для нього умовах.

Зауважимо, що підлітки ще залишаються на рівні навчальної діяльності, який позначається в психології як «мнемічно-репродуктивний». Попри загальне підвищення рівня вимог до самостійності мислення старшокласників, багато учнів під час уроків пасивно слухають вчителя, сподіваючись, що він їм надасть готові знання. Деякі учні цього віку головним завданням вважають розуміння та запам'ятовування тієї інформації, що подана в підручниках чи пояснюється вчителем, щоб потім під час відповіді на уроці відтворити написане в підручнику та прослухане на уроці, іноді – використовуючи деякі практичні дії. Отже, виникає суперечність між рівнем навчальної діяльності, який вже сформувався та закріпився в деяких школярів у процесі навчання в середніх класах школи, та вимогами, які висуває до старшокласників навчальна діяльність, яка стає рушійним чинником розумового розвитку учнів. Ця суперечність розв'язується поступово в процесі переходу учнів на новий – вищий рівень навчальної діяльності, який пов'язаний із розвитком теоретичного мислення, навичок самостійної роботи під час навчання.

В учнів старших класів змінюється ставлення до навчання. Вони

дорослішають, збагачуються досвідом; починають усвідомлювати, що перебувають на порозі самостійного життя. У них підвищується свідоме ставлення до навчання, набуваючи безпосереднього життєвого змісту. Старшокласники починають усвідомлювати, що необхідною умовою активної участі в майбутньому суспільному житті є знання, уміння та навички, сформовані в школі вміння самостійно набувати знання, здатність до самонавчання. Потреба в знаннях є однією з найхарактерніших ознак сучасного старшокласника.

Серед деяких інших особливостей ставлення старшокласників до навчання варто відзначити вибіркове відношення до навчальних предметів. Старшокласники навчальний процес оцінюють з погляду того, чим він може бути корисним для їхнього майбутнього, тобто розглядають сьогодення з позиції майбутнього. Старшокласники вважають за потрібне вивчати лише ті навчальні предмети, які, на їхню думку, знадобляться їм у подальшому житті для майбутньої професії, і не завжди можуть правильно оцінити роль інших предметів у розвитку їх духовного світу. Для підвищення інтересу та підтримки відповідного рівня пізнавального інтересу до шкільних курсів вчителів необхідно здійснювати диференціацію навчання, забезпечити його профільне спрямування, проваджувати особистісний підхід до учнів, що вимагає від педагогів передусім шанобливого ставлення до учня як до особистості з її власними потребами, можливостями та планами на майбутнє.

Значно рідше трапляється однакове позитивне усвідомлення значущості всіх навчальних предметів. У старшокласників є й інша важлива причина вибіркового ставлення до навчальних предметів – це наявність у багатьох юнаків і дівчат уже сформованих інтересів, що пов'язані з їхньою професійною спрямованістю.

Визначаючи своє ставлення до навчального предмета, старшокласники виходять із таких міркувань:

- 1) світоглядне значення шкільного предмета, його роль у розумінні законів розвитку природи та суспільства, суспільних явищ;

2) суспільне значення предмета в науковому, суспільно-культурному та господарському житті країни;

3) пізнавальне значення предмета, його можливості щодо розширення світогляду, набуття нових знань, пізнанні невідомого;

4) практичне значення предмета для кожного учня, роль в опануванні нової професії, можливості в оволодінні практично необхідними вміннями та навичками;

5) легкість у засвоєнні предмета, який учень обирає й здатний опанувати;

б) цікаве викладання шкільного предмета.

Найбільш значущими для старшокласників є практичний мотив (зв'язок із майбутньою професією, можливість отримати корисні вміння та навички) та пізнавальний.

У багатьох старшокласників інтерес до навчання підвищується, оскільки основними мотивами є самовизначення та підготовка до самостійного життя; *соціальні* – набути статусу повноцінного члена суспільства; *навчальні* – зацікавлення до змісту та процесу навчання. Старшокласники виявляють вибірковість пізнавальних інтересів, що можна пояснити різноманітними життєвими планами. Мотиваційна сфера старшокласників характеризується поєднанням та взаємопроникненням широких соціальних і пізнавальних мотивів, сформованих у самому навчальному процесі [16, с.78].

У старшому шкільному віці пріоритетності набуває довільна мотивація, тобто керування свідомо поставленою метою. Простежується чітка позиція під час вибору професії; у старшому шкільному віці – зв'язок між професійними та навчальними інтересами, оскільки вибір майбутнього фаху впливає на формування навчальних інтересів; старшокласники намагаються розв'язати проблему вибору, враховуючи насамперед свої здібності.

Багато педагогів відзначає, що у деяких старшокласників знижується інтерес до навчання. По-перше, це пояснюється вибірковою ставлення деяких учнів до шкільних предметів: вони зацікавлені в профільних для майбутньої професії предметах, виявляючи байдуже ставлення до інших, що не можна

назвати позитивним фактом. Другою причиною є слабка підготовленість учнів до самостійної та творчої діяльності, яка потрібна в старших класах. Третя причина – це орієнтація вчителя лише на середнього учня. Проте дослідження засвідчують, що останнім часом з'являється суттєве підвищення інтересу до навчання. Це можна пояснити значними зрушеннями в організації освітнього процесу: вчителі активно використовують принцип розвитку самостійного й критичного мислення учнів, що підвищує їх зацікавлення до навчання; по-друге, простежується поширення індивідуального навчання, що сприяє залученню до активної діяльності більш сильних учнів та приділенню більшої уваги слабким.

Старший шкільний вік є початковою стадією фізичної зрілості та водночас процес завершення статевого дозрівання. Усе це вказує на готовність старшокласників як до фізичних, так і розумових навантажень. Фізичний розвиток має вплив на формування деяких якостей особистості. Ті, хто усвідомлюють свою привабливість, мають високу самооцінку, впевнені в собі та своїх силах. Школярі з низькою самооцінкою відзначають свою фізичну слабкість [75, с.215].

В учнів старших класів відбувається розвиток темпераменту. Психологи зауважують, що тип темпераменту не змінюється, проте відбуваються суттєві зміни в ступені вираження почуттів. Учні 10-11-х класів менш емоційно збуджені, менш тривожні. Відбувається становлення індивідуального іміджу інтелектуальної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі виділяють такі особливості розвитку особистості старшокласника:

1. Учні старших класів відчують потребу в спілкуванні, а також виявляють самостійність у власних поглядах, оцінках і думках. Вони намагаються відзначитися в різних видах діяльності, щоб інші визнали їх оригінальність, демонстративність та першість. Старшокласники потребують спілкування не лише з однолітками під час організації свого дозвілля, а й із дорослими, оскільки потребують поради та набуття досвіду [10, с.80].

2. Простежується зростання самосвідомості у старшокласника, що набуває

більш критичного і самокритичного характеру. Вони висувають високі вимоги до себе, однолітків та дорослих. Більш охоче висловлюються про свої недоліки, ніж про власні перемоги та переваги. На першому місці в учнів ті якості, які є необхідними для встановлення контактів із однолітками. Підвищена самооцінка може виявляється в перебільшенні своїх розумових можливостей.

Відмінною рисою старших підлітків є прагнення пізнання себе, оцінити свої переваги та недоліки, тобто відбувається розвиток самооцінки, що сприяє переосмисленню поглядів та установок. Орієнтація на проєктну діяльність передбачає розвиток процесу самовдосконалення, одним із механізмів якого є адекватна самооцінка. У процесі проєктної діяльності відбувається підвищення особистісної самооцінки старших підлітків; розподіл ролей та обов'язків між учасниками проєкту призводить до формування адекватної та правильної самооцінки, якостей особистості, самоконтролю та самосвідомості, стимулює до активності.

3. Дівчата та юнаки намагаються глибше розібратися у власному характері та у своїх почуттях; правильно оцінити свої здібності та можливості.

Отже, у процесі аналізу психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що відмінними рисами старшокласників є процес активного пізнавального розвитку; активна й самостійна розумова діяльність; соціальне та особистісне самовизначення; сформованість теоретичного чи словесно-логічного мислення; удосконалення самоконтролю діяльності; розвиток логічної та довільної пам'яті; процес запам'ятовування зводиться до мислення, до встановлення логічних відношень усередині матеріалу для запам'ятовування, а пригадування виявляється у відновленні матеріалу; простежується інтерес до світоглядних проблем. Інтереси старшокласників набувають більш вибіркового та стійкого характеру. Простежується тенденція переростання інтересу до предмета в зацікавлення науковими дослідженнями. Усе це створює сприятливі умови для організації проєктної діяльності старшокласників на уроках української мови.

Отже, розвивальна функція проєктної діяльності взаємопов'язана з освітньою і спрямована на формування універсальних навчальних дій, вдосконалення розумових здібностей, розвиток пізнавальних процесів особистості, її мотиваційної, інтелектуальної, операційної, емоційно-вольової та інших сфер. Водночас, набуваючи знань, розвиваючись, учень набуває в проєктній діяльності такі риси характеру, як цілеспрямованість, самостійність, ініціативність, організованість, що сприяє духовному збагаченню особистості, формуванню наукових переконань здобувачів освіти.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

2.1. Стан провадження проєктної діяльності в теорії та практиці закладів загальної середньої освіти

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної освіти та чинної програми з української мови для учнів 10-11 класів вивчення української мови на рівні середньої (повної) загальної освіти спрямоване на досягнення таких цілей:

- поглиблення знань про лінгвістику як науку; про мову як багатофункціональну систему, що розвивається; про взаємозв'язок основних одиниць та рівнів мови; про мовну норму, її функції;
- удосконалення вмінь впізнавати, аналізувати, зіставляти, класифікувати мовні явища та факти з урахуванням їх різних інтерпретацій; у необхідних випадках давати історичний коментар до мовних явищ;
- розвиток здатності до соціальної адаптації, до мовної взаємодії; формування готовності до усвідомленого навчання;
- виховання громадянськості та патріотизму; формування уявлення про українську мову як духовну, моральну та культурну цінність народу;
- застосування отриманих знань і вмінь у власній мовленнєвій практиці;
- удосконалення нормативного та доцільного використання мови в різних сферах спілкування.

Реалізація зазначених цілей досягається у процесі вдосконалення таких предметних компетентностей: комунікативної, мовної та лінгвістичної (мовленнєвої), культурологічної, які визначають такі завдання:

- поглиблення знань про мову як основну систему в суспільному явищі, її будову, розвиток та функціонування;

- оволодіння основними нормами української літературної мови та правилами українського мовленнєвого етикету, збагачення словникового запасу та граматичного складу мови;
- удосконалення здатності до аналізу та оцінювання мовних явищ та фактів.

У змісті програми реалізовано актуальний на сьогодні особистісно орієнтований та комунікативно-когнітивний підхід до навчання, що виражається у встановленні взаємозв'язку між процесами вивчення та використання мови.

Зміст шкільного курсу української мови в старших класах є єдністю процесу засвоєння основ лінгвістики, елементів сучасної теорії мовного спілкування, теорії мовленнєвої діяльності та процесу формування вмінь нормативного, доцільного використання мовних засобів у різноманітних умовах спілкування.

Зміст курсу зумовлений реалізацією системно-діяльнісного підходу. Повнота та доступність викладу теоретичних відомостей, характер відбору матеріалу для вправ, різноманітність видів завдань спрямовані на формування комунікативної, мовної, лінгвістичної, культурознавчої компетенцій як результат засвоєння змісту курсу.

Курс української мови в 10-11-х класах ЗЗСО покликаний завершити формування уявлень про систему мови, її рівні та виражальні можливості, тому програма побудована таким чином, щоб простежувався взаємозв'язок між різними розділами науки про мову та складалося уявлення про українську мову як про систему, водночас формувалося системне мислення учнів і досягалася повнота єдиної картини світу, відображена в максимальному обсязі мовних засобів, доступних мовній особистості для вираження думки та усвідомлення процесів формування світогляду на етапі старшої школи. Програма охоплює всі розділи української мови, поєднуючи традиційний та інноваційний аспекти сучасної методики та технології навчання.

Традиційно значна увага в програмі приділяється граматиці, орфографії та пунктуації, оскільки правописні та аналітико-синтетичні навички роботи з

мовними явищами, безумовно, вимагають свого закріплення та розвитку в старшій школі. Водночас цей процес вибудовується на вищій методико-дидактичній платформі з урахуванням вікових особливостей учнів у старшій школі та наявного в них комплексу знань, умінь, навичок, компетентностей та універсальних навчальних дій, отриманих і сформованих в основній загальній школі, що забезпечить наступність між вивченням предметів на цих рівнях навчання.

У програму введено відомості з культури мовлення, що мають характер підсумкового та узагальнювального характеру, що дає можливість учням усвідомити проблеми правильності мови, ще раз визначити індивідуальні орієнтири подальшого вдосконалення мовлення. Теоретичний матеріал містить опис змісту норми, практичні вправи, що дозволяють її закріпити, а творчі завдання та проблемні питання й ситуації – збагатити власну мовленнєву практику учня. Вони озброюють здобувачів освіти навичками самоконтролю за мовленнєвою поведінкою та вибором доцільних мовних засобів у їх нормативній відповідності.

Для активізації пізнавальної діяльності учнів у програму введено розділи «З історії українського мовознавства», «Культура мови», «Стилістика», вивчення яких дає можливість насамперед самостійно засвоїти матеріал, аналізувати тексти різних функціональних стилів, що розширює лінгвістичний кругозір, допомагає формуванню мовного смаку, поглибленню знання мови.

Внесення до завдань дослідних та проєктних робіт, проблемних питань до текстів вправ дозволяють планомірно вирішувати поставлені завдання формування пізнавальних універсальних навчальних дій та готувати учнів до безперервного навчання протягом усього їхнього професійного життя. Важливу роль в засвоєнні курсу української мови та літератури відіграють інформаційні технології, а також озброєння учнів навичками самостійного отримання й опрацювання інформації.

Електронні освітні ресурси, електронні словники, електронні бібліотеки, електронні наукові та науково-популярні портали, з одного боку, як природне

продовження роботи з підручником під час засвоєння програми розвивають учня та дають йому можливість у зоні віддаленого доступу спілкуватися зі світовою спільнотою, що стає актуальним в умовах глобалізації світового економічного, політичного та освітнього просторів, з іншого – вимагають від нього чіткості в формуванні освітнього запиту, стислості та точності в спілкуванні, толерантності у виборі мовних засобів, культури особистості, яка безпосередньо в інтернет-форматі асоціюється з культурою мовлення, оскільки є єдиним маркером співрозмовника в дистанційному спілкуванні.

Курс української мови в 10 – 11 класах передбачає засвоєння предмета з метою формування в учнів за допомогою вивчення системи української мови цілісного уявлення про світ та формування загальної культури особистості учня, здатного орієнтуватися в постійно змінюваній дійсності, готового до таких змін і здатного відповідно до загальнолюдських цінностей та суспільної доцільності адаптуватися до середовища. Найважливішими результатами засвоєння курсу «Українська мова» є особистісні, метапредметні та наочні результати.

Спрямованість курсу на інтенсивний мовний та інтелектуальний розвиток створює умови для реалізації надпредметної функції, яку українська мова виконує в системі шкільної освіти. У результаті навчання старшокласник отримує можливість удосконалювати загальнонавчальні вміння, навички, способи діяльності, які базуються на видах мовленнєвої діяльності та передбачають розвиток мовленнєвих здібностей: цілеспрямований пошук інформації в джерелах різного типу, критичне оцінювання її достовірності, передача змісту інформації відповідно до поставленої мети; розгорнуте обґрунтування своєї позиції з наведенням системи аргументів; осмислений вибір виду читання відповідно до поставленої мети; оцінювання та редагування тексту; володіння основними видами публічних виступів (висловлювання, монолог, дискусія, полеміка), дотримання етичних норм і правил ведення діалогу (диспуту) тощо.

Особистими результатами засвоєння старшокласниками програми з української мови є: дбайливе ставлення до української мови як складника

української культури, як основи громадянської ідентичності; потреба зберегти чистоту української мови як явища національної культури; повага до свого народу, його минулого, відображеного в мові; усвідомлення ролі української мови як державної мови українського народу; усвідомлення свого місця в полікультурному світі; сформованість світогляду, що відповідає сучасному рівню розвитку гуманітарної науки; готовність брати участь у діалозі культур; потреба саморозвитку, зокрема мовленнєвого, розуміння ролі мови у процесах пізнання; готовність до самостійної творчої та відповідальної діяльності; готовність і здатність вести діалог з іншими людьми; сформованість навичок співробітництва; естетичне ставлення до мови та мовлення, усвідомлення їх виражальних можливостей; моральна свідомість та поведінка на основі загальнолюдських цінностей.

Метапредметними результатами засвоєння випускниками програми з української мови є: уміння ефективно спілкуватися в процесі спільної діяльності з усіма її учасниками, не допускати конфліктів; володіння навичками пізнавальної, навчально-дослідницької та проєктної діяльності; використання різноманітних методів пізнання; володіння логічними операціями аналізу, синтезу, порівняння; здатність до самостійного пошуку інформації, зокрема вміння користуватися лінгвістичними словниками; уміння критично оцінювати та інтерпретувати інформацію, що отримується з різних джерел; володіння всіма видами мовленнєвої діяльності: говорінням, слуханням, читанням та письмом; уміння виражати своє ставлення до дійсності та створювати усні та письмові тексти різних стилів та жанрів з урахуванням мовленнєвої ситуації (комунікативної мети, умов спілкування, адресата тощо); вільне володіння усною та письмовою формою мови, діалогом та монологом; вміння визначати цілі діяльності та планувати її, контролювати та коригувати діяльність; уміння оцінювати своє та чуже мовлення з естетичних та моральних позицій; уміння обирати стратегію поведінки, що дозволяє досягти максимального ефекту.

Предметними результатами є такі вміння: усвідомлювати лінгвістику як складника загальнолюдського гуманітарного знання; розглядати мову як

багатофункціональну систему, що розвивається; розпізнавати рівні та одиниці мови в тексті та бачити взаємозв'язок між ними; аналізувати мовні засоби, використані в тексті, з точки зору правильності, точності та доречності їх вживання мови; коментувати авторські висловлювання на різні теми (у тому числі про багатство та виразність української мови); мати уявлення про історичний розвиток української мови та історію українського мовознавства; висловлювати згоду чи незгоду з думкою співрозмовника відповідно до правил ведення діалогічного мовлення; диференціювати головну та другорядну, відому та невідому інформацію у прослуханому тексті; здійснювати самостійний пошук текстової та нетекстової інформації, добирати й аналізувати отриману інформацію; оцінювати стилістичні ресурси мови; зберігати стильову єдність під час створення тексту відповідного функціонального стилю; володіти вміннями інформаційно переробляти прочитані та прослухані тексти та подавати їх у вигляді тез, конспектів, анотацій, рефератів; створювати відгуки та рецензії на запропонований текст; дотримуватись культури читання, говоріння, аудіювання та письма; дотримуватись культури наукового та ділового спілкування в усній та письмовій формах, у тому числі під час обговорення дискусійних проблем; дотримуватись норм мовленнєвої поведінки в розмовному мовленні, а також у навчально-науковій та офіційно-діловій сферах спілкування; здійснювати мовний самоконтроль; удосконалювати орфографічні й пунктуаційні вміння та навички на основі знань про норми української літературної мови; використовувати основні нормативні словники та довідники для розширення словникового запасу та спектру мовних засобів, що використовуються; оцінювати естетичний аспект мовленнєвого висловлювання під час аналізу текстів.

Випускник матиме можливість навчитися: проводити комплексний аналіз мовних одиниць у тексті; виділяти та описувати соціальні функції української мови; проводити лінгвістичні експерименти, пов'язані з соціальними функціями мови, та використовувати його результати у практичній мовленнєвій діяльності; аналізувати мовні явища та факти, що допускають неоднозначну інтерпретацію;

аналізувати прочитані та прослухані тексти й подавати їх у вигляді доповіді, статті, рецензії, резюме; здійснювати комплексний лінгвістичний аналіз тексту відповідно до його функціонально-стильової та жанрової приналежності; критично оцінювати усний монологічний та діалогічний текст; виступати перед аудиторією з текстами різної жанрової приналежності; здійснювати мовний самоконтроль, самооцінку, самокорекцію; використовувати мовні засоби з урахуванням варіативності сучасної мови; здійснювати аналіз комунікативних якостей та ефективності мови; редагувати усні та письмові тексти різних стилів та жанрів на основі знань про норми української літературної мови; визначати шляхи вдосконалення власних комунікативних здібностей та культури мови.

Використання методу проєктів у сучасній практиці навчання української мови змушує вчителів-словесників та учених-методистів вводити проєктні завдання до чинних підручників із української мови, розробляти спеціальні проєктні форми роботи зі школярами.

З метою вивчення реальної ситуації, що відображає ступінь використання методу проєктів у навчанні, ми здійснили аналіз підручників з української мови, а також опитування вчителів української мови.

Мета аналізу чинних підручників: з'ясувати, як уявляють собі можливості проєктного навчання автори підручників; визначити, які прийоми навчання вони вважають найбільш ефективними; вивчити типи вправ та завдань, які використовуються авторами під час побудови методичної частини підручників; дослідити форми презентації мовного матеріалу (текстуальні, аудіовізуальні тощо).

У підручнику «Українська мова» 10 клас (рівень стандарту) Олександра Авраменка [1] враховано спрямованість Державного стандарту щодо переходу від простої передачі знань до розвитку творчих здібностей учнів, розкриття їх можливостей, підготовки до життя в сучасних умовах на основі системно-діяльнісного підходу та надання освітньому процесу виховної функції. Автор аналізованого підручника дослідницькій та проєктній діяльності учнів, спрямованій на оволодіння навчально-пізнавальними прийомами та

практичними діями для вирішення особистісно та соціально значущих завдань, відводить значущу роль. Так, наприклад, під час вивчення теми «Лексикографія» учням запропоновано створити *«статтю у Вікіпедії (уявну — у зошиті) про урочище, ставок, вулицю, парк або про навчальний заклад, використовуючи за приклад матеріал статті Вікіпедії про озеро Тельбин або Український гуманітарний ліцей, що в Києві»* (с.8) [1, с.8].

Вивчаючи тему «Пароніми», відповідно до завдань підручника діти виконують завдання: розкривають лексичне значення паронімів, за потреби користуючись «Словопедією» — slovoopedia.org.ua) [1, с. 32].

У підручнику з розділу «Лексикологія» пропонується здійснити *лінгвістичне дослідження*, зокрема 1) знайти в мережі Інтернет інформацію про неологізми *покликання (посилання), онлайн (наживо), застосунок (додаток), себчик (селфі)*. Написати коментарі щодо правомірності чи неправомірності вживання кожного з цих слів в усному й писемному мовленні [1, с. 44]; 2) скласти тлумачний словник небажаних запозичень «Свої не гірші заморян» (десять – п’ятнадцять слів) [1, с. 44].

Під час вивчення теми «Риторика» автор підручника спонукає учнів до виконання творчого завдання: переглянути короткий виступ Оксани Забужко «Не бійтеся говорити українською» (2 хв 1 с) та визначити елементи мовленнєвої ситуації: 1) адресата; 2) адресанта; 3) предмет мовлення; 4) умови успішного спілкування. Учні повинні пояснити й обґрунтувати, який момент у виступі О. Забужко, на їхню думку, є найбільш переконливим? [1, с. 44].

Цікавим є завдання щодо створення фотопрезентації (8-9 слайдів) на одну з тем. Запропоновано підготувати виступ, використавши фотопрезентацію та основні мовні прийоми утримання уваги аудиторії, а також відповідні пози, міміку й жести.

З метою засвоєння основних прийомів налагодження контакту з аудиторією в підручнику вміщено завдання проаналізувати приклади спілкування з глядачами Тіни Кароль, Святослава Вакарчука або іншого виконавця [1, с. 62].

Під час засвоєння орфоепічних норм та правил милозвучності в підручнику запропоновано завдання прослухати один із фрагментів інтерв'ю з Ю. Тимошенко й з'ясувати, яких орфоепічних помилок припустилася політик та на вимову яких звуків їй треба звернути увагу [1, с. 79] або прослухати пісні «Там, де ми є» (гурт «Антитіла») і «Чомусь так гірко плакала вона» (О. Пономарьов) та виписати й затранскрибувати слова, які виконавці неправильно вимовляють [1, с. 80].

З метою закріплення теми «Складні випадки правопису географічних назв» у підручнику вміщено завдання пошукового характеру: знайти в мережі Інтернет інформацію про п'ять найбільших у світі міст, річок, морів, островів і гірських вершин. Записати їхні назви в зошит [1, с. 143].

Ці завдання належать до мініпроектів, які передбачають більше аналітичної роботи учнів, спрямовуючи здобувачів до розв'язання проблемних завдань.

Не менш пізнавальним можна вважати *груповий проєкт*, який полягає у підготовці до полеміки на одну з тем (Театр чи кіно? Краще жити в місті чи селі? Фаст-фуд чи домашні страви? Без любові життя — не повноцінне. Соціальні мережі — велике благо чи віртуальне щастя?) [1, с. 201]. Таке завдання дозволить учням зіграти активну роль в організації освітнього процесу, виявити свої творчі й ораторські здібності, навички пошуку та відбору інформації.

У підручнику «Українська мова» (рівень стандарту) для 11 класу (автори Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна, В.І. Новосьолова) [79] з метою провадження компетентнісного підходу вміщено завдання на вибір, передбачено такі складники уроку як цілевизначення, рефлексія, аналітичні вправи і завдання дослідницького й творчого характеру, заплановано роботу в парах і групах.

В аналізованому підручнику в достатній кількості представлено завдань проєктного характеру. Вже під час вивчення теми «Мовна стійкість як ключова риса національномовної особистості» автори пропонують учням об'єднатися в групи для дослідницької роботи й знайти більше інформації про мовну стійкість у літературі та кінематографі; підготувати відомості для проєкту «Приклади

мовної стійкості в художній літературі й українському кіно» [79, с. 5].

За допомогою завдань підручника можна реалізувати міждисциплінарні проекти, зокрема автори пропонуються проєктну діяльність через зв'язок зі шкільним курсом історії, наприклад в підручнику вміщено завдання на матеріалі «Книги пам'яті полеглих за Україну» підготувати звернення зі словом вдячності до героїв та підготувати **презентацію** «Герої твої, Україно», у якій необхідно розповісти про загиблих героїв-земляків [79, с. 27].

Простежуємо міжпредметний зв'язок із шкільним курсом біології під час виконання проєкту «Швидка крилатим допомога» [79, с. 42], під час реалізації якого старшокласники повинні знайти інформацію та представити її учням про вплив різких перепадів температури на птахів; про види птахів, які найчастіше потерпають від холоду; про небезпеки, які впливають на пташок; про порятунок лелек; про раціон для пташок, яких довелося рятувати людям; про зимівлю синичок та ін.

У підручнику вміщено завдання, які передбачають проведення різноманітних мовних досліджень. Наприклад, робота в парах, під час якої учні добирають та записують поради людям-скептикам, які переконані в тому, що від нас нічого в житті не залежить, що жодна людина не може вплинути на стан навколишнього середовища, використовуючи прислівники у формі вищого/найвищого ступенів [79, с. 41].

Автори підручника для учнів 11-го класу пропонують старшокласникам провести невеличке дослідження про найтипівіші кулінарні помилки й написати висновки на цю тему [79, с. 46]. Отже, школярі навчаються працювати з текстом, визначати його структурні й семантичні ознаки, робити висновки й узагальнення.

З метою узагальнення знань учнів про числівники в підручнику вміщено серію пошукових завдань, зокрема автори пропонують виписати з «Книги рекордів України» сім речень зі складеними числівниками (вправа 154); далі старшокласники повинні підготувати усну розповідь про річку Дніпро в цифрах, правильно уживаючи числівники (вправа 155); обрати маршрут туристичного

походу в Карпати чи в інший куточок України; підготувати план та письмово визначити бюджет (вправа 156) [79, с. 49].

Отже, аналіз програм та підручників з української мови для учнів старшої школи засвідчив, що на сучасному етапі метою навчання є не лише накопичення суми знань, а однією з головних вимог до уроку стає необхідність організації активної пізнавальної діяльності школяра, набуття ним особистісно-значущих знань, з огляду на що активізується увага до проєктної діяльності.

З метою вивчення проблеми провадження проєктних технологій в школі було проведено опитування вчителів, які повинні були дати розгорнуті відповіді на запитання анкети (додаток А). Результати анкетування вчителів засвідчили, що більшість педагогів (83%) не змогли дати чіткої наукової відповіді щодо сутності проєктної діяльності та виокремити основні поняття проблеми. Це свідчить про недостатні теоретичні знання та прогалини в аналізі цього питання. Проте 99,6 % учителів зазначили, що модернізація традиційної школи відповідно до сучасних освітніх реформ та Концепції «Нова українська школа» зумовлюють необхідність упровадження проєктних технологій в освітній процес у школі.

Важливим питанням для вчителів залишається вивчення наукової літератури з проблеми організації проєктної діяльності та обговорення цих питань на науково-методичних семінарах, об'єднаннях, конференціях тощо. Переважна більшість учителів наголошує на важливості самоосвіти та підвищенні кваліфікації для успішної професійної діяльності. 53% учителів зазначили, що метод проєктів розвиває творчі здібності школярів, 37% – удосконалює дослідницькі навички, 46% – формує критичне мислення учнів, 35% – стимулює пізнавальну активність учнів, 68% – вчить учнів працювати з інформацією.

Із відповідей учителів ми виявили, що лише 16% опитаних систематично використовують метод проєктів на уроках української мови та літератури. Інші ж педагоги зауважили, що запровадження проєктних технологій потребує значних затрат часу, продумування кожного етапу проєктної діяльності, специфіку та виконання проєкту, а також чіткого контролю та інструкцій.

Ми ставили за мету з'ясувати, чи орієнтуються вчителі в різновидах проєктів. Відповідаючи на запитання, педагоги в основному вказали на такі, як: інформаційні, прикладні, дослідницько-пошукові, творчі, групові та парні, індивідуальні, короточасні й довготривалі. Звичайно, такі типи проєктів виокремлюють у спеціальній науковій літературі, проте з метою більш наукової класифікації та чіткого розмежування пропонуємо диференціювати проєкти за такими критеріями: за провідною діяльністю (прикладні, інформаційні, творчі, дослідницько-пошукові); за кількістю залучення учасників (індивідуальні, групові та парні); за тривалістю проведення (короточасні та довготривалі).

Ми дізналися, що вчителі переважно проводять проєкти з української літератури, присвячуючи їх творчості українських письменників, а серед проєктів мовознавчого напрямку було названо такі: «Безсполучникове просте речення: типологія класифікацій», «Просте ускладнене речення», «Принципи української пунктуації», «Фразеологічне багатство української мови» тощо.

Визначаючи структурні етапи уроку, на яких використовується проєктні методи, зазначимо, що лише 16% педагогів змогли правильно відтворити макроетапи таких уроків, 65% – частково назвали елементи в структурі уроку, а 19% не змогли вказати на особливості уроку з використанням проєктних методів. Такі результати ще раз підтверджують не досить поширене використання вчителями проєктних методів у своїй практичній діяльності.

Результати опитування засвідчили, що переважна більшість учителів вважають використання проєктних технологій на уроках важливим складником реформування сучасної освіти, однак не дуже часто їх практикують. Проєктна діяльність сприяє розвитку розумових здібностей учнів, формуванню в них інтересу до навчання та забезпечують вироблення мотивів і мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. Виконання проєктів розвиває творчі здібності школярів, виховує активність, самостійність і творчість, сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, яка спроможна до вирішення життєвих проблем.

Отже, виконання проєктів сприяє швидкому та ефективному формуванню

універсальних навчальних дій учнів; значно підвищується навчальна мотивація, інтерес до вивчення курсу української мови в школі; завдяки проєктній діяльності створюються необхідні умови застосування теоретичного матеріалу практично. Ми з'ясували, що відповідно до предметного змісту навчальні проєкти, створювані в межах уроку, можуть бути: 1) попередніми, у яких вирішується проблема мотивації до вивчення нової теми, учні бачать практичну значущість явища, лише потім починають його вивчати; 2) узагальнювальними, у яких систематизуються та поглиблюються знання в процесі проєктної діяльності.

2.2. Діагностування рівня сформованості проєктних умінь учнів старшого шкільного віку

У нашому дослідженні **проєктні вміння** учнів старшого шкільного віку розглядаємо як сукупність знань, умінь та навичок школярів, спрямованих на розроблення ідей та задумів, що характеризуються усвідомленістю, самостійністю, продуктивністю та динамізмом. Вони забезпечують можливість створення реального об'єкта або предмета, розкривають сутність задуму та можливість його практичної реалізації з високою якістю та хорошими кількісними результатами у різних умовах.

У нашому дослідженні було висунуто припущення, що формування в учнів старших класів проєктних умінь на уроках української мови забезпечується, якщо:

- учні набувають знань про способи проєктної діяльності;
- учні самостійно збирають, аналізують та узагальнюють інформацію;
- учні самостійно та творчо презентують результати своєї роботи з проєкту.

Згідно з першою умовою учні **набувають знання про проєктну діяльність**. Відповідно до цієї умови педагог має дидактично грамотно і в повному обсязі сформулювати в старшокласників розуміння сутності проєктної

діяльності. Учитель повинен розкрити важливі аспекти: поняття проєктної діяльності, вивчити типи, форми та етапи проєктної діяльності у старшій школі. У результаті учні старших класів повинні розуміти те, що таке проєкт, яка є його структура, види проєктних робіт, якими засобами можна користуватися в процесі його підготовки та представлення. Важливо весь теоретичний матеріал подати у вигляді пам'ятки створення проєкту, яка передбачає такі пункти, як: визначення важливих, ключових понять; алгоритм розроблення проєкту; структура проєкту; види проєктної роботи; етапи роботи над проєктом (вибір теми, її подальше формулювання, визначення мети, постановка завдань проєктної роботи, висування гіпотези, робота з інформацією, захист проєкту); презентація творчого продукту; зразки формулювань пунктів плану проєктної роботи та тексту виступу.

До цієї умови ми підібрали **такі критерії**: знання про проєктну діяльність, що характеризується такими показниками, як повнота та міцність знань про проєктну діяльність. Залежно від того, наскільки міцно в учнів засвоєно знання про проєктну діяльність, залежить, як вони виконуватимуть свою проєктну роботу.

Для оцінювання першого показника ми використовували **метод тестування** (додаток Б), де учням потрібно було вибрати правильний варіант відповіді. У тесті учням необхідно було відповісти на питання, що стосуються теоретичних знань про проєктну діяльність, тобто перевірялося, чи знають учні: ключові поняття з проєктної діяльності, алгоритм розроблення проєкту, структуру проєкту, як формулюються цілі, завдання та гіпотеза проєктної роботи, якого виду буває інформація, види методів дослідження, що є творчим продуктом, план презентації своєї проєктної роботи.

Для оцінювання рівня міцності знань про проєктну діяльність ми запропонували учням спеціальне **завдання, яке має індивідуальний характер** – *учням необхідно дізнатися з різних джерел інформації про походження терміна «суржик»*. Мета цього завдання – визначити рівень знань про проєктну діяльність практично.

Якщо в учнів повнота і міцність знання про структуру проєкту достатні, то рівень підготовки проєктної роботи буде високий, тобто учень виконає тестові завдання без помилок, практичне завдання розробить у вигляді складеної схеми, малюнка чи презентації. Якщо повнота та міцність знань про структуру проєкту не цілком достатні, учень припустився 3-4 помилок у тестовому завданні, а практичне завдання виконав у текстовому вигляді без ілюстрацій, то рівень їхньої підготовки середній. Якщо в учнів рівень знань про проєктну діяльність низький, у тестових завданнях було допущено понад 4 помилки, за практичним завданням було складено незв'язний текст – це означає, що повнота і міцність цих знань недостатні.

Відповідно до другої умови учні самостійно збирають, аналізують та обробляють інформацію. Успішне виконання старшокласниками проєктних робіт безпосередньо залежить від їхнього вміння самостійно працювати з інформацією. Для цього важливо дати учням такий тип завдань, під час виконання яких їм необхідно здійснити самостійний пошук інформації з її подальшим аналізом та обробкою. В учня старшої школи має бути чітке розуміння та уявлення того, де можна знайти інформацію, як її обробити та структурувати.

Як **критерій реалізації цієї умови** ми розглядаємо: вміння самостійно здійснювати збір, аналіз та оброблення інформації для виконання проєкту. Показниками цього критерію є повнота вмінь самостійно здійснювати збирання та аналіз інформації до виконання проєкту, тобто якість зібраної та обробленої інформації та повнота умінь самостійно здійснювати обробку інформації для виконання проєкту – якість обробки зібраної та проаналізованої інформації. Для оцінки рівня першого показника ми запропонували завдання, що передбачає роботу з тлумачними словниками та іншою додатковою літературою. Наприклад, завдання було сформульовано так:

1. «Дізнайся про нове»:

Використовуй додаткову літературу та знайди інформацію:

- Чим відрізняється дедукція від індукції?

- Що таке «мовна гра» у рекламних текстах. Наведіть приклади?
- Які запитання можна поставити під час інтерв'ю?

2. «Звернись до словника»:

Скориставшись словниками, виконайте завдання або дайте відповіді на такі запитання:

1. **Поставте наголос у словах:** *навчання, запитання, видання, прошу, вершковий, років, каталог, орган, типовий, хаос, індустрія, oprіч, порядковий, позначка, черговий, який-небудь, корисний, живемо, перепустка, абияк, ознака, вимога, обіцянка, зовсім, сум'яття, витрати, підтвердити, кавовий.*
2. Що означає вираз «як з риби пір'я»?
3. З якої мови запозичено слово «метод»?
4. Яке значення слова «проект»?

Старшокласникам необхідно використовувати кілька джерел інформації для виконання цього завдання. Кількість знайдених відповідей учнями свідчить про рівень уміння збору та аналізу інформації.

Завдання для оцінювання наступного показника (*уміння самостійно здійснювати обробку інформації*) має творчий характер: учням необхідно опрацювати, структурувати інформацію та оформити її.

Мета завдання – визначити рівень самостійності якісно здійснювати обробку інформації. Доцільно пропонувати цю роботу учням після того, як вони виконали завдання щодо роботи з додатковою літературою, оскільки воно співвідноситься з такими етапами роботи над проектом, як збір інформації та вибір методу дослідження (у нашому випадку аналіз інформації). Це, наступне, завдання співвідноситься з таким етапом, як оброблення інформації. Наприклад, на уроці української мови під час повторення теми «Орфоепічні норми» пропонуємо старшокласниками виконати такі **завдання**:

1. Підготуй узагальнену схему «Орфоепічні норми».
2. Напиши, які шляхи виправлення орфоепічних помилок ти пропонуєш.
3. Підготуй опитувальник для вчителя з теми дослідження.

4. Розробити 2-3 вправи з метою перевірки рівня знань учнів з теми «Орфоепічні норми».
5. Розроби модель постера на тему «Орфоепічні норми». Подумай, що б ти на ньому зобразив?

Учням у процесі виконання такого завдання довелося показати свої вміння узагальнювати інформацію для її подальшого подання в такому вигляді, який точно і в повному обсязі відображав би її сутність.

Високий рівень уміння збору, аналізу та оброблення інформації може бути досягнуто лише в тому випадку, якщо учень знає в повному обсязі про джерела інформації і самостійно працює з нею без допомоги вчителя або батьків.

Якщо учень під час роботи з інформацією, необхідної для проєкту, намагається представити її з обмеженого кола джерел – це означає, що в нього **середній рівень** уміння збору, аналізу та оброблення інформації.

Незнання про джерела інформації та несамостійне виконання проєкту свідчить про те, що в учня **низький рівень** цього критерію.

Згідно з третьою умовою учні **самостійно та творчо представляють результати своєї роботи за проєктом**. Ця умова означає, що учень повинен продемонструвати творчі навички, завдяки чому зможе доцільно та успішно уявити свою проєктну роботу, тобто учневі необхідно дотримуватися складеного плану, правильно сформулювати свої висловлювання під час захисту проєкту. Учитель повинен показати учням презентацію з прикладами проєктів, як їх можна виконати, а також результати проєктної діяльності.

Перед виконанням цього етапу роботи було продемонстровано учням **приклади фрагментів** тексту виступу до проєкту, наприклад на тему «Світ прислів'їв»:

1. **Вступ.** «Українська мова є однією з найбагатших мов світу, вона складається з безлічі частин мови, має свої особливості, однією з яких є прислів'я.

Прислів'я зберігають у собі мудрість і досвід наших пращурів, мають повчання та настанови, допомагають влучно висловити свої думки. Вони

трапляються у творах, досить часто можна почути від наших батьків, дідусів та бабусь, але дуже рідко від сучасних дітей, бо погано знають їх та не завжди розуміють їх значення.

Мене зацікавила ця тема, тому я вирішив її вивчити докладніше, виконавши проєктну роботу «Світ прислів'їв».

Мета проєктної роботи – довести важливість вживання прислів'їв.

Завдання проєктної роботи:

1. визначити в різних джерелах інформацію про прислів'я, проаналізувати літературу;
2. дослідити історію творення прислів'їв;
3. вивчити їхні види;
4. провести опитування учнів, чи знають вони прислів'я;
5. обробити отриману інформацію та подати результат своєї роботи.

Було висунуто припущення: прислів'я необхідно вживати в мовленні, тому що вони є засобом виховання і прикрашають мову.

Творчим продуктом є створена презентація до проєктної роботи, а також ілюстрації до прислів'їв.

Наша робота актуальна, тому що прислів'я трапляються в повсякденному житті, бо точно описують наші вчинки, ситуації з нашого життя чи явища природи. Вивчення прислів'їв та їх уживання в нашому мовленні розширить словниковий запас, сприятиме розвитку логіки та формуванню моральних цінностей.

2. Основна частина:

«Я почав роботу з пошуку в Інтернеті значення слова «прислів'я», дізнався, звідки вони виникли. Як виявилось, це вікова мудрість, яка передавалася нашими предками. Протягом багатьох років їх накопичилося безліч, і їх ми можемо віднести до тієї чи іншої теми ... »

«Потім я провів опитування однокласників та дізнався, які прислів'я вони знають чи чули від будь-кого...»

«Я завершив свою проєктну роботу створенням презентації та ілюстрацій

до прислів'їв, які хочу вам її представити...»

3. Висновок: «Закінчивши проєкт, я зрозумів, що прислів'я допоможуть нам у житті в абсолютно різних ситуаціях, як вчинити та оцінити вчинки... Можна зробити висновок, що мету було досягнуто...»

Не можна в такому виді роботи обмежувати старшокласників, оскільки проєктна робота – це творчий процес.

Критерій реалізації цієї умови – прагнення учнів самостійно та творчо презентувати результати своєї роботи з проєкту. Цей критерій розкривається такими **показниками** як прагнення самостійно представити результати своєї роботи з проєкту. Оцінювання рівня самостійності та оригінальності здійснювалося через наше спостереження за презентацією робіт учнями.

Високий рівень – це осмислене, самостійне, наочне та оригінальне представлення результатів проєкту з української мови. Якщо учень представив продукт проєкту, дотримуючись стандартних вказівок та зразків – це означає, що в нього середній рівень уміння. Нездатність уявити продукт свого проєкту, небажання виявити самостійність під час його захисту свідчить про те, що в учня низький рівень сформованості цього критерію.

Для проведення експертизи індивідуального проєкту під час підсумкового захисту використовується карта експертного оцінювання (див. таблицю 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

**Карта експертного оцінювання сформованості
проєктних умінь у старшокласників**

Критерій	Рівень досягнення	Бали
<i>Здатність учня актуалізувати предметний зміст</i>		
Вміння обґрунтувати вибір теми проєкту (максимум 3	Тему проєкту обрано спонтанно та ситуативно	0
	В актуальності та значущості проєкту учня переконав учитель	1
	Тема проєкту актуальна та значуща для учня в курсі вивчення предметного змісту	2

бали)	Тема проєкту актуальна та професійно значуща для учня	3
<i>Здатність учня реалізувати проєктну діяльність</i>		
Уміння аналізувати проблемну ситуацію (максимум 3 бали)	Проблемна ситуація не описана	0
	Опис проблемної ситуації не відповідає поданій інформації та не містить протиріччя	1
	Опис проблемної ситуації відповідає представлений інформації, але не містить протиріччя	2
	Опис проблемної ситуації відповідає представлений інформації та містить протиріччя	3
Вміння сформулювати проблему (максимум 3 бали)	Проблема не сформульована чи проблема сформульована, але не відповідає змісту проєкту	0
	Проблема сформульована без аналізу проблемної ситуації, не відповідає їй	1
	Проблема сформульована на основі аналізу проблемної ситуації, але з недотриманням вимог до формулювання проблеми	2
	Проблема сформульована на основі аналізу проблемної ситуації як відсутність або недолік чогось, розбіжність між фактами, що наводять до виникнення проблемної ситуації	3
Вміння формулювати гіпотезу (для дослідницьких проєктів) (максимум 3 бали)	Гіпотеза не сформульована чи сформульована, але не відповідає змісту проєкту	0
	Гіпотеза сформульована невідповідно до проблеми	1
	Гіпотеза сформульована відповідно до проблеми, але з недотриманням вимог до формулювання гіпотези	2
	Проблема сформульована відповідно до проблеми, висувається як припущення, умовне пояснення (або	3

	опис) деяких явищ	
Уміння ставити та формулювати ціль (максимум 3 бали)	Мета не сформульована	0
	Мета сформульована, але не відповідає проблемі	1
	Мета відповідає проблемі, але сформульована не як спосіб її розв'язання	2
	Мета відповідає проблемі та сформульована як спосіб її вирішення	3
Вміння моделювати проектний продукт / результат (для дослідних проектів) (максимум 3 бали)	Проектний продукт не описаний як матеріальний чи інтелектуальний результат проектної діяльності	0
	Проектний продукт описаний як матеріальний чи інтелектуальний результат проектної діяльності, але не відповідає поставленій меті, не вирішує проблему і не має критеріїв виміру	1
	Проектний продукт описаний як матеріальний чи інтелектуальний результат проектної діяльності, відповідає поставленій меті та вирішує проблему, критерії його виміри відсутні	2
	Проектний продукт описаний як матеріальний чи інтелектуальний результат проектної діяльності, відповідає поставленій цілі та вирішує проблему, наведені критерії його вимірювання	3
Уміння розробляти план діяльності (максимум 3 бали)	План реалізації діяльності відсутній	0
	План розроблений не детально, схематично, без опису ресурсів і не відповідає меті	1
	План відповідає цілі, але розроблений не детально, схематично, без опису ресурсів	2
	План відповідає цілі, розроблений докладно, з описом всіх ресурсів	3

Вміння реалізовувати діяльність зі створення проектного продукту (максимум 3 бали)	Недостатньо володіє предметним змістом проекту, вибирає недоцільні предметні способи та дії, що ледве визначає способи пошуку, обробки та аналізу інформації, реалізує проектну діяльність не відповідно до плану	0
	Середньо володіє предметним змістом проекту, вибирає доцільні предметні способи та дії із запропонованих вчителем, з помилками визначає способи пошуку, обробки та аналізу інформації, реалізує проектну діяльність не відповідно із планом	1
	Вільно володіє предметним змістом проекту, допускаючи невеликі помилки, вибирає доцільні предметні способи та дії, що визначає способи пошуку, обробки та аналізу інформації, який реалізує проектну діяльність не відповідно до плану	2
	Вільно володіє предметним змістом проекту, вибирає доцільні предметні способи та дії, що визначає способи пошуку, обробки та аналізу інформації, який реалізує проектну діяльність відповідно до плану	3
Вміння оцінювати результати проекту (максимум 3 бали)	Аналіз та оцінка результатів проводяться неконкретно, без опортя на факти	1
	Аналіз та оцінка результатів проводяться з опорою на факти, але без достатньої аргументації	2
	Аналіз та оцінка результатів проводяться з опорою на факти глибоко, докладно, аргументовано	3
<i>Якість результату проекту</i>		
Якість	Проектний продукт не відповідає заявленим	0

проєктного продукту / результату (максимум 3 бали)	характеристикам, меті, не вирішує проблему	
	Проєктний продукт відповідає заявленим характеристикам, але не відповідає меті, не вирішує проблему	1
	Проєктний продукт відповідає заявленим характеристикам, але не повністю відповідає меті та вирішенню проблеми	2
	Проєктний продукт повністю відповідає заявленим характеристикам, меті та вирішенню проблеми	3
Якість захисту проєкту		
Вміння проводити публічний виступ (максимум 3 бали)	Відсутнє володіння змістом презентації та аргументованості в поданні матеріалу, не дотримані регламент, норми публічного виступу та української мови, не використані невербальні засоби, відсутні відповіді на запитання	0
	Слабке володіння змістом презентації, слабка аргументованість у поданні матеріалу, не дотримані регламент, норми публічного виступу та використані невербальні засоби, у відповідях на запитання повторюється потрібний фрагмент виступу	1
	Середнє володіння змістом презентації, середня аргументованість у поданні матеріалу, не дотримано регламенту, дотримано норм публічного виступу, використано невербальні засоби, у відповідях на запитання повторюється потрібний фрагмент виступу, не дотримано регламенту	2
	Вільне володіння змістом презентації, сильна аргументованість у поданні матеріалу, дотримані	3

	норми публічного виступу, використані невербальні засоби, у відповідях на запитання наводиться розгорнута, сильна аргументація, дотримано регламенту	
Якість мультимедійний презентації (максимум 2 бали)	Порушено всі вимоги до складання презентації	0
	Витримано вимоги до змісту презентації, але порушено вимоги до оформлення	1
	Витримані вимоги до змісту презентації та оформлення	2

Оскільки головна мета проектної роботи – це розвиток особистості в процесі дослідження, а її особливістю є розвиток мовної особистості та лінгвістичної компетенції старшокласників, досягнення цих цілей і є головним критерієм оцінювання ефективності проведеної роботи. Проте насправді оцінювання продукту та результату дослідницької діяльності залишається складною проблемою. Справа в тому, що найчастіше експертам доводиться працювати з текстом, який обмежує можливість оцінити особистісне зростання дослідника.

Проектна діяльність учнів оцінювалася з позицій:

- 1) яку роль вона відіграє в освітньому процесі навчального закладу;
- 2) як вона підвищує ефективність навчання;
- 3) як розвиває особистість учня.

Основні критерії оцінювання проектної роботи з української мови:

- наявність авторської позиції: відповідність змісту сформульованій темі, поставленій меті та завданням, структура роботи (вступ, цілі та завдання, методика дослідження, висновки), відповідність висновків отриманим результатам;
- літературний огляд та його якість, поінформованість автора в загальній проблематиці обраного напрямку досліджень;

- самостійність у збиранні матеріалу та проведенні дослідження, коректність застосовуваної методики;
- культура оформлення роботи (текст), відповідність представленої роботи вимогам конкурсу чи конференції.

Результати констатувального етапу експерименту представлені на рис.

2.1.1

За допомогою математичної обробки даних ми отримали відповідні результати. Констатувальний етап експерименту засвідчив, що:

на **низькому** рівні перебувають 15% осіб;

на **середньому** рівні – 55% школярів;

на **достатньому** – 35% учнів,

на **високому** рівні – 5% здобувачів освіти.

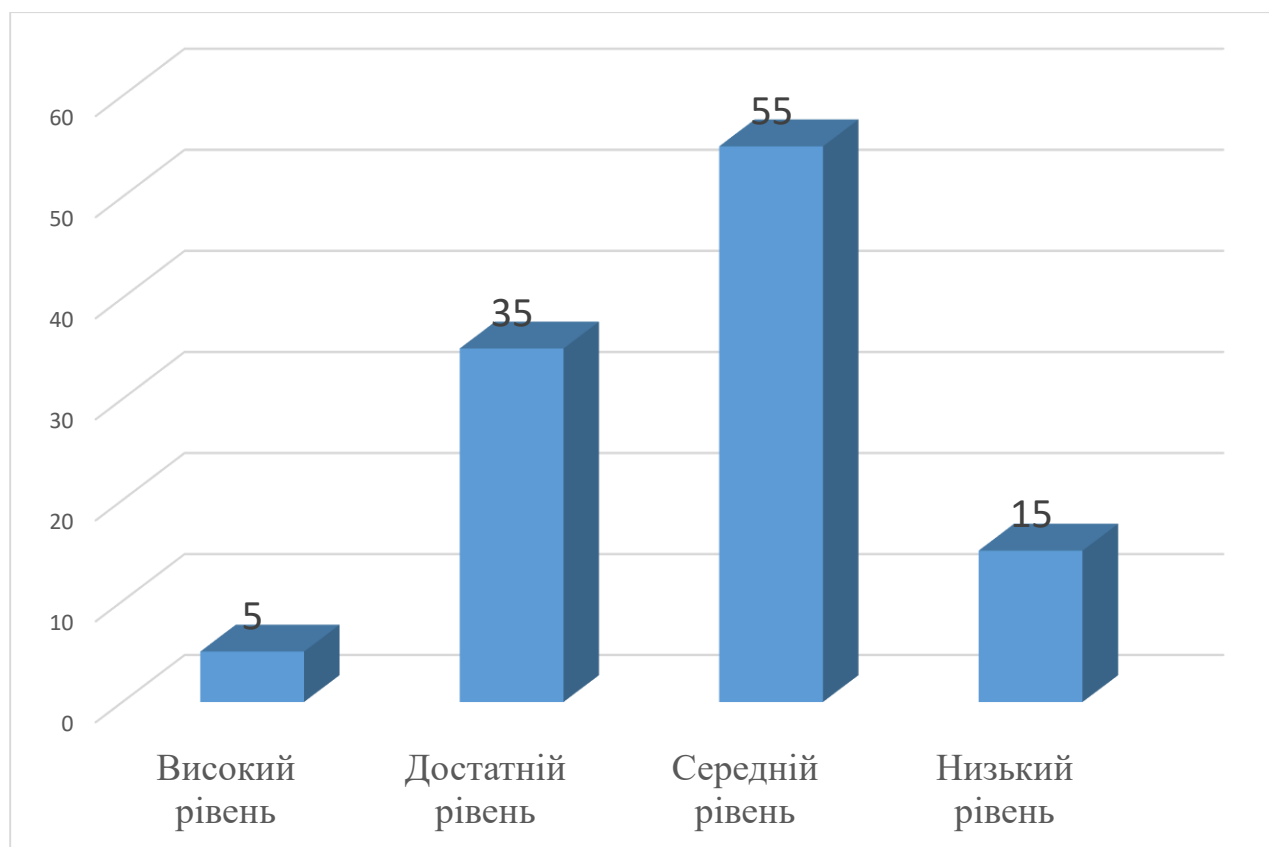

Рисунок 1. Результати констатувального етапу експерименту

Під час проведення констатувального зрізу було проаналізовано 12 текстів доповідей, створених учнями 10-11 кл. Учням пропонувалося підготувати доповіді, присвячені **мовному аналізу поетичних творів Олександра Олеся**. Проте доповіді школярів найчастіше (38,8 % від кількості розглянутих висловлювань) мали не дослідницький, а насамперед репродуктивний характер, що не відрізнялися відчутною новизною розроблення та розуміння теми. Проаналізовані тексти засвідчили, що основним методом підготовки доповідей ставало вивчення одного-двох відповідних джерел з проблеми. У кращому випадку називалися 1–2 автори або роботи, здебільшого без мотивованої хронологічної чи алфавітної впорядкованості, однаковості скорочень: *Про Олександра Олеся та його поетичні твори є дуже багато літератури, про нього писали М.Зеров, В.Яременко. Один із його віршів – «Чари ночі».*

У 86% висловлювань не простежувалося чітке висунення проблеми або її осмислення в доповіді. Нерідко – більш ніж у третині робіт – не підкреслювалася значущість теми чи проблеми, що розглядалася доповідачем на прикладі того чи іншого поетичного тексту. В окремих роботах (у 8,4 % з тих, де все ж таки підкреслювалася актуальність аналізованої проблематики) з очевидністю відчувалася недостатність лексичних ресурсів, які повторювалися без стилістичного задуму: *Ознайомлення з творчістю Олександра Олеся має значення підвищення людиною її рівня культури.*

Постановка мети, що зрідка траплялася в доповідях, мала формальне звучання й становила фактичне дублювання теми без уточнення специфіки майбутньої діяльності (зокрема, з використанням таких семантично не диференційованих) дієслів, як *досліджувати, вивчити*): *Мета дослідження – дослідити мовні особливості поезії «З журбою радість обнялась».* Навіть у тих епізодичних випадках, коли згадувалося про мету або завдання роботи, виникала тавтологія в їх формулюванні: *Була визначена така мета, як визначити особливості цього вірша; До цієї роботи включаються вивчення цього вірша, відображення того, чим він цікавий, вивчення того, що про цей вірш йдеться у критиці.*

Навіть авторська позиція, що виражається доповідачем, була в низці випадків не цілком мотивованою, а скоріше декларативною або суперечливою, яка не забезпечується достатньою аргументацією.

Зміст доповідей передбачав уживання дієслів зі значенням реєстрації фактів чи функціональної характеристики явищ, що зумовило появу випадків не виправданої тавтології – одноманітних контактних слововживань: *У вірші використовується художній епітет «небесною красою». Також використовується звертання. Використовуються однорідні члени речення.*

У формулюванні висновків учні не завжди дотримувалися необхідної однотипності, а також правил оформлення переліків у писемному мовленні (насамперед при висловленні їх елементів): *У своїй роботі я спробувала показати: 1. особливості твору пов'язані з усною народною творчістю; 2. використання численних образотворчих засобів.*

До найбільш «помилково-небезпечних» фрагментів навчально-дослідницького тексту з погляду логіко-граматичних особливостей побудови однорідних рядів у реченнях належать формулювання завдань і висновків дослідження. Невміння робити висновки за підсумками проведеного аналізу позначалося в ситуаціях, коли текст завершувався власними, уривчастими спостереженнями. Досить типовою була відсутність інформативних даних про джерела підготовки, що звужувало можливості подальшого звернення до розглянутої теми.

Отже, результати констатувального експерименту засвідчили недостатній рівень сформованості проєктних умінь в учнів старших класів. У змістовно-комунікативному та структурному відношенні особливу увагу доцільно звернути на формування таких навичок: залучати додаткові джерела та шляхи для збору матеріалу; забезпечувати самостійний та творчий характер висвітлення теми; проєктувати та відображати поетапний процес дослідження; у вступній частині доповіді – наголошувати на значущості теми, окреслювати її зв'язок із більш загальною проблемою та метою виконання дослідницького завдання; спиратися на традицію у вивченні питання; висувати вихідне припущення; конкретизувати

та обґрунтовувати вибір матеріалу для виконання роботи; в основній частині – досягати багатоаспектності у відображенні проблеми, робити проміжні узагальнення; у завершальній частині – формулювати розгорнуті судження; засвідчувати ступінь істинності припущення, зіставляти з нею отримані результати; визначати перспективи подальшого вивчення теми та ін.

2.3. Методичні рекомендації до організації проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах

Як і будь-який вид роботи в школі, проєктна діяльність із української мови планується заздалегідь. Таке планування називають педагогічним проєктом керівника. Педагогічне проєктування передбачає визначення розвивальних та освітніх цілей, часу проведення роботи, її форми, конкретних етапів та їх змістовного наповнення, адаптації методів дослідження, створення кінцевого продукту та можливостей його презентації.

Для проєктної роботи з української мови в школі є два **шляхи**:

- 1) інтегрованість в урочну діяльність;
- 2) позакласна форма (елективний чи факультативний курс, індивідуальні консультації з керівником).

У першому випадку проєкт тематично пов'язаний із програмою, а «технічний» етап (інструкції вчителя, поділ учнів на групи, усвідомлення завдання і шляхів її вирішення) проходить безпосередньо на уроці. Продукт та результат проєктної роботи також може бути представлений на уроці.

Основна частина роботи над проєктом відбувається поза класом (у школі, вдома, у бібліотеці, в екскурсійній поїздці, експедиції тощо). Якщо в школі є профільний гуманітарний напрям, учитель може запропонувати старшокласникам елективний курс з української мови, у межах якого організувати дослідницьку та проєктну роботу. Елективні курси, передбачені концепцією профільного навчання, – це обов'язкові для відвідування курси на

вибір учнів, що входять до складу профілю навчання в старших класах, реалізуються за допомогою шкільного компонента навчального плану.

На уроках української мови метод проєктів доцільно використовувати не замість систематичного предметного навчання, а як компонент системи освіти. Проєктування надає учням практичну допомогу в усвідомленні ролі знань у житті й навчанні, які стають не метою, а засобом навчання, формують культуру мислення.

В організації проєктної роботи учнів необхідно враховувати такі **етапи**:

1. Попередній етап: залучення учнів до проєктної роботи; ознайомлення з цілями, структурою нового виду роботи.
2. Визначення теми конкретного проєкту; поділ учнів на групи.
3. Визначення проблеми та мети проєкту;
4. Обговорення структури проєкту, складання плану роботи, визначення методів дослідження.
5. Робота в групах, скоординована керівником.
6. Презентація роботи.
7. Оцінювання проєкту.

Можливості вибору тематики проєктів старшокласників з української мови не обмежені практично нічим, оскільки освітні стандарти та програми не регламентують, які теми чи проблеми необхідно вивчати за допомогою нових технологій.

Плануючи зі старшокласниками вивчення будь-яких проблем із української мови у формі проєктної діяльності потрібно керуватися принципами науковості, урахування базової освіти, етичності, комунікативності, міжпредметних зв'язків, практичної значущості.

Принцип науковості передбачає вивчення мови з різних точок зору (наукових підходів); системності, функціональності, урахування екстралінгвістичних (позамовних) факторів.

Функціональний підхід (вивчення «мови в дії») у проєктній роботі старшокласників з української мови особливо цінний, оскільки 1) з позиції

сучасної лінгвістики – «пізнати мову поза її функціонуванням неможливо»; 2) з позицій психології – насамперед лінгвістичні інтереси старшокласників пояснюються прагненням самопізнання, відкриття свого «Я» через мову. Учні зацікавлені у вивченні мови з позиції «користувачів», що є основою функціонального підходу в лінгвістиці. Але варто пам'ятати, що вивчення будь-якого мовного явища у функціональному аспекті складніше, ніж у системному.

Екстралінгвістичний підхід передбачає вивчення мови у зв'язку із позамовними реаліями. Він стимулює інтерес старшокласників до мовних явищ і тому особливо значущий на попередньому етапі та на етапі вибору теми дослідження. Чимало тем проєктних робіт у соціолінгвістичному напрямі, комунікації, зокрема і невербальної, орієнтовані на дослідження екстралінгвістичних умов мовного спілкування.

З принципом науковості тісно пов'язаний **принцип опертя на базову освіту**. Він передбачає урахування знань, отриманих у шкільному курсі української мови під час проведення проєктних робіт. Отримані старшокласниками в базовому курсі лінгвістичні знання є основою для поглиблення та розширення знань про окремі мовні явища, методи лінгвістичного аналізу в процесі дослідження.

Принцип комунікативності поєднує ідею розвитку зв'язного мовлення учнів та вивчення мовних понять (пов'язані з текстом, стилями мови та їх мовними засобами, формами, ситуаціями спілкування та ін.) для свідомого формування комунікативних умінь і навичок.

Принцип комунікативності в проєктній роботі з української мови передбачає, що однією з найважливіших цілей є практична мета – удосконалювати навички мовленнєвого спілкування. Основна настанова принципу комунікативності – «учитися спілкуванню спілкуючись».

Принцип міжпредметних зв'язків проєктної роботи передбачає не тільки традиційне розуміння: зв'язок з дисциплінами філологічного циклу (передусім літературою в процесі аналізу художнього тексту, іноземними мовами під час роботи над темами, пов'язаними з етимологією слів, запозиченою лексикою,

зіставленням фразеологізмів). Під час вибору напряму навчального дослідження, наприклад, з ономастики, здійснюється зв'язок з географією, історією.

Практичне значення – важливий складник проєктної роботи учнів, де соціальна затребуваність продукту є жанроутворювальною. Найчастіше цей складник визначається цінністю проєкту як навчального посібника. Наприклад, проєкти з української мови «Повторення пунктуації», комп'ютерні презентації на тему «Тире в простому реченні», «Знаки пунктуації при вставних словах», «Знаки пунктуації в безсполучникових складних реченнях» корисні не тільки старшокласникам, а й учням середніх класів під час вивчення нових тем.

Вибір методів та проведення дослідження співвідносяться з основним етапом – збирання та аналізу мовного матеріалу. Без нього робота не представлятиме цінності як дослідження.

Усі наукові методи дослідження, у тому числі лінгвістичні, можуть бути класифіковані за різними принципами:

- 1) по відношенню до форм мислення (теоретичні та емпіричні);
- 2) у співвідношенні з етапами дослідницької роботи;
- 3) у зв'язку з теорією, на якій вони базуються.

У проєктній роботі школярів необхідно використовувати **емпіричні та теоретичні лінгвістичні методи дослідження**. Лінгвістика є передусім емпіричною наукою, що ґрунтується на вивченні мовного матеріалу. Теоретичне пізнання також притаманне лінгвістиці як науці, проте через розбіжності з метою наукового та навчального дослідження теоретичні лінгвістичні методи не доцільно використовувати в проєктних роботах школярів з української мови.

Відбір та адаптацію лінгвістичних методів дослідження для школярів необхідно здійснювати з-поміж *емпіричних методів*. Головна їхня перевага в тому, що вони спонукають старшокласників до власного мовного досвіду, до спостереження явищ та фактів мови, розвивають мовну та мовленнєву рефлексію.

Порівняльно-історичний метод – це перший науковий метод, із яким пов'язане становлення мовознавства як науки. Він дозволяє встановити

неповторну своєрідність мови порівняно з іншими, виявити споріднені мови, уточнити місце мови у мовних групах та сім'ях. Порівняльно-історичний метод можна також використовувати в дослідницькій роботі школярів в умовах двомовності. На відміну від порівняльно-історичного методу, практично не відомого сучасним школярам, багато інших методів лінгвістичного аналізу в адаптованому вигляді вже давно використовуються в навчанні української мови.

Так, **описовий метод** лінгвістики втілюється в методі пояснення нового матеріалу вчителем, під час якого він розповідає про ознаки мовного явища та ілюструє його прикладами.

Структурно-семантичний метод отримав застосування у шкільній практиці під час аналізу складного речення, семантичний аналіз – щодо лексичного значення слова, фонологічний – під час навчання орфографії з урахуванням фонемно-морфологічного принципу.

Також набув широкого поширення під час уроків української мови **метод лінгвістичного експерименту**. Для проектної роботи можна використовувати методи, що застосовуються щодо української мови в школі, дещо розширивши їх порівняно з програмою. Хоча в межах шкільної програми учні ознайомлюються з багатьма методами лінгвістичного дослідження, проте не всі вони набувають поширення.

Лінгвістичний аналіз художнього тексту – основа філологічного аналізу тексту. Він спрямований на виявлення та пояснення використаних у художньому тексті мовних фактів у їхньому значенні та вживанні тією мірою, якою це потрібно для адекватного його розуміння.

Експериментальні методи в лінгвістиці дозволяють вивчати факти мови в умовах експерименту, тобто в штучно створених та керованих умовах. Цими методами, на відміну, наприклад, від порівняльно-історичного, вивчаються лише живі мови; вони зарекомендували себе у вивченні фонетики, діалектології, дослідженні питань мовної норми та ін.

Лінгвістичний експеримент – один із найефективніших наукових методів лінгвістики, є найдієвішим видом аргументації. Він має безліч

різновидів: *спостереження*, різні види *анкетування та інтерв'ювання*, а також **асоціативний експеримент**.

Асоціативний експеримент – один із видів лінгвістичного експерименту, під час якого опитуваним пропонується (зазвичай усно) слово-стимул, концепт. На стимул має бути словесна асоціативна реакція, яка фіксується письмово.

Соціолінгвістичне анкетування, інтерв'ю є експериментальними методами, метою яких є зібрати мовний матеріал або відомості про ставлення носіїв мови до того чи іншого явища.

Анкетування – спосіб, який вимагає попереднього складання анкети, відповідь яку дає письмово або сам опитуваний, або дослідник. На відміну від анкетування, інтерв'ю – метод, спрямований на фіксацію спонтанної мовної поведінки опитуваного; він більш трудомісткий, оскільки вимагає синхронного запису та подальшого розшифрування інтерв'ю, не може бути проведений одночасно з групою опитуваних.

У гуманітарних дослідженнях, зокрема й лінгвістичних, кінцевим продуктом є текст. На відміну від дослідницької роботи, у проєкті продукт має більш «матеріальні» риси та прикладний характер, він може бути представлений як словник (або його фрагмент), навчальний посібник, колекція і т. д. Однак, незважаючи на цю відмінність, і проєкти, і дослідження з української мови презентуються авторами переважно у формі доповідей чи презентацій.

Форми представлення проєктних робіт з української мови різноманітні: усна доповідь, співбесіда, стендова доповідь, відеопрезентація (слайди чи фільм) або комп'ютерна презентація. Разом із створенням тексту дослідницької роботи підготовка усної доповіді, тексту презентації та її усного супроводу значно розширює комунікативну компетенцію старшокласників. Уміння робити усне повідомлення на тему дослідження та створити комп'ютерну презентацію універсальні та можуть бути перенесені з дослідницької роботи з української мови у будь-які інші сфери діяльності.

Пропонуємо розроблені нами шляхи та методи реалізації проєктної діяльності школярів під час уроків української мови. Проєкти відрізнятимуться

тривалістю, типом, кількістю учасників, ступенем складності та обсягом, але кожен із них вимагатиме від учнів уміння бачити проблему, ставити питання, пропонувати шляхи вирішення труднощів, а також пояснювати та захищати свої творчі та дослідницькі ідеї.

Під час організації проєктів необхідно надавати перевагу методам творчого, інтерактивного, дослідницького, ігрового характеру. Ми враховували основну схему створення проєкту: «проблема – план – пошук інформації – продукт – презентація».

Пропонуємо розроблений нами **урочний мініпроєкт** для учнів 10-го класу під час вивчення теми «Лексична норма» **«Обережно: омофони!»**.

В українському мовознавстві є чимало цікавих явищ, які викликають у школярів труднощі щодо граматики і лексики. Наприклад, фонетична омонімія, оскільки часто звукове зближення різних слів стає причиною появи безлічі орфографічних помилок. Цей проєкт спрямований на їх попередження у письмовому мовленні школярів. Термін реалізації проєкту – 45 хвилин. У зазначений час входить:

1) повторення про види омонімів та про причини утворення фонетичної двозначності (слово вчителя).

2) постановка проблемного питання: «Чому омофонів треба боятися? Чим може допомогти цьому пам'ятка?».

3) визначення плану дій для проєктних мінігруп:

- ознайомитися з додатковими прикладами омофонів (для цього вчителю необхідно надати учням спеціальний довідник, ним може бути «Словник омонімів української мови» (О. М. Демська);

- потім кожній групі необхідно вибрати не менше 7 пар омофонів і скласти з ними речення, що демонструють їх різницю в лексичному значенні;

- створити навчальну пам'ятку: зверху учасники груп вказують назву проєкту, нижче дають визначення поняття «омофони», крім того, дітям необхідно акцентувати увагу на головній умові розмежування схожих за звучанням слів (залежність від лексичного значення), зробити це можна з

допомогою фраз «Порівняйте!» або «Не забудьте про значення слова!» і т. п. У зміст пам'ятки також увійдуть найбільш вдалі приклади речень, створених учнями, і ілюстрації до них. Важливо, щоб учасники проєкту, зручним для них способом, показали різницю в написанні омофонів;

4) наприкінці заняття групам необхідно подати свій проєкт, пояснивши вибір омофонів, практичне призначення пам'ятки, і навіть особливості її оформлення. У межах створення цього мініпроєкту учні поглиблюють уявлення про омоніми української мови, оволодіють прийомами відбору та систематизації матеріалу на зазначену тему, вчаться зіставляти та порівнювати мовні висловлювання з погляду їх змісту та створювати їх самостійно, отримують можливість ознайомитися та попрацювати зі словником омонімів української мови, підвищать власну грамотність, виявлять свої творчі здібності.

Домашній мініпроєкт. Під час повторення теми «Орфографічна норма» у 10-му класі як домашнє завдання ми пропонуємо старшокласникам створити проєкт, що визначає такі завдання: зацікавити та залучити учнів до проєктної діяльності, формувати орфографічні вміння під час виконання роботи.

Завдання учнів – формулювання мети мініпроєкту, підбір та систематизація слів із різних тематичних груп. Для цього школярам потрібно взяти підручники з географії, історії, інформатики та набрати якнайбільше слів, правопис яких може викликати труднощі. Вважається, що учні тематично краще запам'ятовують слова. Кожен список має бути оформлений в алфавітному порядку, з позначенням наголосів та виділенням орфограм. Наприклад, до групи «Географія» можна віднести слова: *схід, довгота, континент, координати, масштаб, меридіан, мінерал, океан, мандрівник, відстань, рельєф, столиця, територія, екватор, експедиція* тощо. «Історія»: *артефакт, археолог, єгиптянин, ієрогліф, кольчуга, покоління, престол*. «Інформатика»: *абзац, алгоритм, дані, каталог, комп'ютер, кошик, програма, редактор, електронна адреса*.

У результаті проєкт повинен становити саме списки слів, які учні періодично повторюватимуть. Презентація проєкту може відбутися на початку

наступного уроку української мови.

Короткостроковий проєкт для учнів 10-го класу. Створення стінгазети «Скарбниця української мови». Багатство української мови простежується на всіх її рівнях, починаючи з фонетики і завершуючи синтаксисом. Проте найбільше воно реалізовано в багатстві словника чи лексиці. Це підтверджує обсяг різних лінгвістичних словників. Але про багатство мови свідчить не лише кількість слів, не менш значущою є різноманітність відтінків їх значень, тонкощі стилістичного забарвлення. Українська мова збагачується шляхом різних системних відношень між словами: полісемії, омонімії, синонімії, антонімії, паронімії. Вони становлять якісне багатство мови. Саме з цими явищами учні ознайомляться під час уроків української мови, на яких вивчається лексикологія та фразеологія.

Цей проєкт розрахований на 3 навчальні тижні, під час яких десятикласники повторюють та узагальнюють розділи «Лексикологія» та «Фразеологія», у зв'язку з цим за своїм характером його можна назвати узагальнювальним та супроводжувальним.

На першому ж занятті під час вивчення теми «Лексична норма» пропонуємо школярам поміркувати над питанням «У чому полягає багатство української мови?». Головним завданням учнів стає не просто перерахування фактів, а вміння відтворити обсяг та цінність цих явищ. Для цього школярам потрібно згадати основні поняття курсу лексикології та навести текстовий ілюстративний матеріал. Необхідно звернути увагу на школярів, які активно беруть участь в обговоренні: саме вони – потенційні проєктанти. Після уроку їм необхідно допомогти визначити план дій та завдання для реалізації майбутнього проєкту. Продукт проєкту творчий – стінгазета. Тому, окресливши її інформаційний зміст, школярам необхідно уявити можливу форму розкриття теми. Скажімо, проєкт обов'язково повинен привертати до себе увагу інших учнів, навчальний плакат має стати джерелом інформації, що спонукає до роздумів про важливість вивчення української мови. Домогтися цього можна оригінальним зображенням. Так, під час мозкового штурму учасники можуть

подати макет у вигляді скрині зі скарбами (обіграють лексичний склад української мови елементами, що знаходяться в скрині). Усе залежить від фантазії учнів. Результатом цього проєкту, окрім газети, буде також досягнення ключових та предметних компетентностей, що виражаються в узагальненні та закріпленні знань із лексикології, у вихованні дбайливого ставлення до української мови, розвитку навичок грамотного письма та відбору інформації, реалізації творчого потенціалу школярів.

Мініпроєкт. Створення синквейнів (для учнів 10-11 класів). Основною проблемою багатьох школярів є невміння розрізняти члени речення та частини мови. Вирішенню зазначеної проблеми може бути творчий проєкт, що дозволяє систематизувати знання учнів про морфологію і синтаксис.

Синквейн – це методичний прийом критичного мислення, а також один із можливих виявів творчої проєктної діяльності учнів. Він дозволяє сконцентрувати інформацію кількома словами, що відображають найважливіші ознаки будь-якого явища.

Пропонуємо звернутися до парних синквейнів на етапі рефлексії одного з уроків узагальнювального характеру під час вивчення тем «Морфологічна норма», «Синтаксична норма». Вони допоможуть наочно продемонструвати учням різницю між цими класифікаціями.

Завдання: ознайомитися з правилами складання синквейну.

Приклад: Морфологія

Частини мови

Самостійні, службові

Називають, пов'язують, уточнюють.

Це великі групи слів.

Приклад: Синтаксис

Члени речення

Головні, другорядні

Позначають, виражають, підкреслюють

Елементи, які будують речення.

Можна підкріпити ці синквейни додатковими творчими розробками про кожен частину мови та про окремі члени речення (з графічним позначенням).

Приклад:

1) Іменник

Самостійна, іменна

Змінюється, відмінюється, позначає

Частина мови

2) Підмет

Головний, основний

Діє, утворює, підкреслює

Виражається формою називного відмінка.

Член речення.

Створивши таку «колекцію» нотаток і звертаючись до неї на уроках, навіть слабкий учень навчиться розмежовувати ці поняття, що допоможе йому уникнути помилок під час морфологічного та синтаксичного аналізу. З іншого боку, синквейни можна використовувати як засіб розвитку мовлення школярів.

Індивідуальний мініпроект. Створення прикладів текстів різних функціональних стилів мовлення (11 клас). На уроках української мови учні повинні набути навичок оцінювання висловлювань з точки зору їх ефективності, точності та доречності вживання, що дозволить розвивати усне та письмове мовлення школярів, удосконалити їх комунікативні вміння.

Наступний лінгвістичний мініпроект сформує цілісне уявлення школярів про особливості функціональних стилів та вживання в них засобів мови. Пропонуємо організувати цей проєкт на уроці повторення розділу з риторики.

Проектне завдання: «Чи можете ви розкрити те саме поняття різними способами, враховуючи ситуацію спілкування? Подумайте, про що вам хотілося б розповісти? Створіть п'ять невеликих висловлювань на одну тему. Тексти мають ілюструвати різницю між стилями мови. Використовуйте синонімічні конструкції, характерні для кожного стилю мовлення».

Проблема: розкрити зв'язок між мовними засобами, завданням та умовами

спілкування.

Завдання:

- згадати ознаки кожного стилю;
- ураховуючи мовні особливості та сферу функціонування стилів мовлення, створити п'ять невеликих висловлювань.

Проектний продукт можна подати у вигляді таблиці та використовувати його як наочність під час систематизації знань про функціональні стилі мови під час підготовки до іспиту.

Разом з учнями старших класів було розроблено **проект на тему «Ми – за чистоту мови»**.

Проблемне питання проекту: Як підвищити мовленнєву культуру міста?

Гіпотеза проекту: Культура реклами впливає на рівень загальної культури населення, і тому вона має відповідати мовним нормам і не допускати різноманітних помилок.

Опис проекту: Рівень мовленнєвої культури у світі знижується. Цей проект допомагає зрозуміти, що мова – це не лише засіб спілкування, а й показник загальної культури людини. Проект передбачає навчити аналізувати, зіставляти, класифікувати мовні факти, оцінювати їх із погляду нормативності. Робота над проектом допоможе сформувати комунікативну, мовленнєву, мовну компетентність. Передбачається на основі зібраних даних деяких соціологічних досліджень (спостережень, анкетування) створити сайт «Ми – за чистоту мовлення».

Короткий зміст проекту: Цей проект спрямований на створення сайту, що містить помилки у плакатах та рекламних вивісках рідного міста. У межах проекту передбачається класифікація помилок на орфографічні, мовні, стилістичні. Сайт проекту складатиметься з таких розділів: констатація помилки, пояснення її відповідно до правил, зразок правильного написання, П.І.Б. учня, який знайшов і пояснив помилку. Передбачається і зворотний зв'язок: на сайті буде можливим поставити питання про норми слововживання.

Проект орієнтований на досягнення таких компетенцій, знань та умінь із

державних освітніх стандартів:

Особистісних: розуміння української мови як основної національно-культурної цінності українського народу; усвідомлення шанобливого ставлення до рідної мови, гордості за неї, потреби зберігати чистоту української мови як явища національної культури, прагнення мовленнєвого самовдосконалення;

Метапредметних: здатність отримувати інформацію з різних джерел, зокрема засобів масової інформації, ресурсів Інтернету тощо; оволодіння прийомами відбору та систематизації матеріалу на певну тему; дотримання в практиці мовленнєвого спілкування основних орфоепічних, лексичних, граматичних, стилістичних норм сучасної літературної мови; здатність здійснювати мовленнєвий самоконтроль у процесі навчальної діяльності та у повсякденній практиці мовленнєвого спілкування;

Предметні: усвідомлення естетичної функції рідної мови; засвоєння основ наукових знань про рідну мову.

Перебіг проєкту:

1. Обговорення проблеми «Як підвищити рівень культури міста, зокрема мовленнєву культуру?»
2. Визначення чинників, які негативно впливають на рівень культури.
3. Визначення етапів роботи над проєктом: теоретичний, практичний, моделювальний, підтримуючий.
4. Визначення змісту роботи кожному етапі.

Етап теоретичний

- Аналізуємо та надаємо теоретичні відомості про типи лінгвістичних помилок.
- Визначаємо довідкову літературу з перевірки помилок.
- Систематизуємо зібраний матеріал, класифікуємо помилки разом із учителем.

Етап практичний

- Розподіляємось по території міста.
- Здійснюємо збір помилок у рекламних плакатах та вивісках міста.

- Систематизуємо зібраний матеріал, класифікуємо помилки відповідно до теоретичних даних.

Етап моделювальний

- Створюємо варіанти проєктів оформлення сайту.
- На основі конкурсу обираємо найкращий проєкт.

Завершальний етап

Утілюємо проєкт сайту, здійснюємо його технічний супровід, наповнюємо змістом: публікуємо всі види помилок, допущених у рекламних плакатах та вивісках міста на підставі зібраних матеріалів, класифікуємо та аналізуємо, ознайомлюємося з нормами української літературної мови, відповідаємо на складні питання слововживання.

Отже, проєктна діяльність розглядається як засіб розвитку та вдосконалення ключових компетенцій XXI століття (критичне мислення, творчість, співпраця, комунікація), спосіб підвищення мотивації та створення ситуації успіху в навчанні. Використання проєктних технологій дозволяє здобувачам освіти підготуватися до прийняття та вирішення проблем, які їм доведеться розв'язувати в професійній діяльності та в житті. Розглянутий метод навчання розвиває лідерські якості, вчить брати відповідальність за результати своєї роботи, прищеплює потребу в набутті нових знань, відкриває перспективи навчання протягом усього життя. За всіх переваг проєктного навчання його застосування може бути пов'язане з певними труднощами, які не можна ігнорувати під час вибору такого підходу до навчання учнів. До основних труднощів належать проблеми організаційного характеру, зокрема планування, управління, оцінювання, зворотний зв'язок; недостатній рівень підготовки вчителів; непідготовленість учнів; недостатня сформованість комунікативних навичок.

ВИСНОВКИ

У створенні нового освітнього середовища відповідно до Державного стандарту базової загальної освіти, концепції «Нова українська школа» проєктна діяльність як одна з форм реалізації особистісно-діяльнісного підходу до навчання відіграє важливу роль.

Мета нашого дослідження полягала в теоретичному обґрунтуванні необхідності провадження проєктної діяльності в мовну освіту учнів старших класів на розробленні завдань, спрямованих на формування в школярів проєктних умінь.

Відповідно до мети було вирішено такі завдання магістерської роботи:

- 1) досліджено сутність проєктної діяльності як інноваційної технології освітнього процесу;
- 2) охарактеризовано принципи класифікації проєктної діяльності в педагогічній літературі;
- 3) проаналізовано вікові та індивідуальні особливості дітей старшого шкільного віку;
- 4) з'ясовано сучасний стан організації проєктної діяльності в теорії та практиці закладів загальної середньої освіти на сучасному етапі;
- 5) розроблено методичні рекомендації до організації проєктної діяльності на уроках української мови в старших класах.

У результаті дослідження ми зробили такі висновки:

По-перше, вивчення теоретичних узагальнень та практичного досвіду організації проєктної діяльності в умовах навчання української мови дозволяють зробити висновок про значущість, затребуваність та результативність проєктної технології. **Проєктна діяльність** – конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проєкту. Проєктна діяльність належить до унікальних способів людської практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального

образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів. Проектування виступає як творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту.

По-друге, аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури з теми дослідження дає широке уявлення про класифікацію проєктів за різними критеріями. Проєкти класифікують *за основним видами діяльності* (дослідницькі, пошукові, творчі, рольові, практико-орієнтовані, ознайомлювально-орієнтовані); *за предметно-змістовою сферою* (монопроєкти, міжпредметні); *за кількістю учасників* (індивідуальні, парні, групові, колективні); *за координацією* (відкриті, закриті); *за тривалістю* (мініпроєкти, короткострокові, тижневі, довгострокові). Різноманітність типів проєктів дозволяє вчителю вирішувати різноманітні завдання навчання та виховання. У практиці зазвичай проєкти не можна віднести до одного з типів, найчастіше вони мають інтегральний характер, кожен проєкт характеризується тим чи іншим видом координації та термінами реалізації.

По-третє, у процесі аналізу психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що відмінними рисами старшокласників є процес активного пізнавального розвитку; активна й самостійна розумова діяльність; соціальне та особистісне самовизначення; сформованість теоретичного чи словесно-логічного мислення; удосконалення самоконтролю діяльності; розвиток логічної та довільної пам'яті; процес запам'ятовування зводиться до мислення, до встановлення логічних відношень усередині матеріалу для запам'ятовування, а пригадування виявляється у відновленні матеріалу; простежується інтерес до світоглядних проблем. Інтереси старшокласників набувають більш вибіркового та стійкого характеру. Усе це створює сприятливі умови для організації проєктної діяльності старшокласників на уроках української мови.

Організуючи проєктну діяльність, учитель формує в кожного учня систему універсальних знань, умінь, навичок, почуття відповідальності, а також найважливішу життєву установку: бути винахідливою та активною людиною, здатною сприймати критику, вміти планувати, досліджувати, експериментувати

та на цій основі створювати значущий продукт.

По-четверте, аналіз чинних програм і підручників з української мови для учнів 10-11-х класів засвідчив, що в змісті програми реалізовано актуальний на сьогодні особистісно орієнтований та комунікативно-когнітивний підхід до навчання, що виражається у встановленні взаємозв'язку між процесом вивчення та процесом використання мови. Зміст шкільного курсу української мови в старших класах є єдністю процесу засвоєння основ лінгвістики, елементів сучасної теорії мовного спілкування, теорії мовленнєвої діяльності та процесу формування умінь нормативного, доцільного використання мовних засобів у різноманітних умовах спілкування. Курс української мови в 10-11 класах ЗЗСО покликаний завершити формування уявлень про систему мови, її рівні та виражальні можливості, тому програма побудована таким чином, щоб простежувався взаємозв'язок між різними розділами науки про мову та складалося уявлення про українську мову як про систему, водночас формувалося системне мислення учнів і досягалася повнота єдиної картини світу, відображена в максимальному обсязі мовних засобів, доступних мовній особистості для вираження думки та усвідомлення процесів формування світогляду на етапі старшої школи.

Унесення до шкільних підручників завдань дослідних та проєктних робіт, проблемних питань до текстів вправ дозволяють планомірно вирішувати поставлені завдання формування пізнавальних універсальних навчальних дій та готувати учнів до безперервного навчання протягом усього його професійного життя. Важливу роль в засвоєнні курсу української мови та літератури відіграють інформаційні технології.

По-п'яте, під час організації констатувального експерименту проєктна діяльність учнів оцінювалася з позицій: 1) яку роль вона відіграє в освітньому процесі навчального закладу; 2) як вона підвищує ефективність навчання; 3) як розвиває особистість учня.

Основними критеріями оцінювання проєктної роботи з української мови є: наявність авторської позиції; відповідність змісту сформульованій темі,

поставленій меті та завданням, структура роботи (вступ, цілі та завдання, методика дослідження, висновки), відповідність висновків отриманим результатам; літературний огляд та його якість, поінформованість автора у загальній проблематиці обраного напрямку досліджень; самостійність у збиранні матеріалу та проведенні дослідження, коректність застосовуваної методики; культура оформлення роботи (текст), відповідність представленої роботи вимогам конкурсу чи конференції.

Отже, результати констатувального експерименту засвідчили недостатній рівень сформованості проєктних умінь в учнів старших класів. На низькому рівні перебувають 15% осіб; на середньому рівні – 55% учнів; на достатньому – 35% школярів, на високому рівні – лише 5% старшокласників.

По-шосте, під час розроблення рекомендацій щодо організації проєктної роботи учнів було враховувати такі **етапи**: 1) попередній етап: залучення учнів до проєктної роботи; ознайомлення з цілями, структурою нового виду роботи; 2) визначення теми конкретного проєкту; поділ учнів на групи; 3) визначення проблеми та мети проєкту; 4) обговорення структури проєкту, складання плану роботи, визначення методів дослідження; 5) робота в групах, скоординована керівником; 6) презентація роботи; 7) оцінювання проєкту.

Плануючи зі старшокласниками вивчення будь-яких проблем із української мови у формі проєктної діяльності потрібно керуватися принципами *науковості, урахування базової освіти, етичності, комунікативності, міжпредметних зв'язків, практичної значущості*.

У проєктній роботі школярів необхідно використовувати емпіричні та теоретичні лінгвістичні методи дослідження. Проєктні технології передбачають активне використання таких методів: *порівняльно-історичного, описового, структурно-семантичного, методу лінгвістичного експерименту, лінгвістичного аналіз художнього тексту, експериментальних методів, лінгвістичного експерименту тощо*.

Формами представлення проєктних робіт з української мови можуть бути: усна доповідь, співбесіда, стендова доповідь, відеопрезентація (слайди чи фільм)

або комп'ютерна презентація.

У магістерській роботі запропоновано шляхи та методи реалізації проектної діяльності школярів під час уроків української мови. Проекти відрізняються тривалістю, типом, кількістю учасників, ступенем складності та обсягом, але кожен із них вимагатиме від учнів уміння бачити проблему, ставити питання, пропонувати шляхи вирішення труднощів, а також пояснювати та захищати свої творчі та дослідницькі ідеї.

Можемо стверджувати, що проектні технології є перспективною формою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, оскільки досвід роботи з різними модифікаціями проекту успішно засвоюється і розвивається в багатьох школах України. Метод проектів дозволяє індивідуалізувати навчальний процес, зробити його більш цікавим та інтенсивним, дає можливість учням вибирати свій темп просування до результату навчання, навчальна діяльність стає різноманітною та набуває дослідно-пошукового, творчого характеру.

Проектні технології сприяють формуванню та розвитку лідерських й організаторських якостей учасників групи; підвищенню самооцінки; формуванню толерантного ставлення до думки інших людей під час вирішення суперечливих питань; збільшенню активності учнів, розвитку їх самоорганізації та ініціативи; розвитку мислення та культури спілкування; умінню аргументувати і відстоювати свою точку зору. Серед позитивних сторін проектної діяльності можна виділити її творчий характер, застосування дослідницьких методів та методів проблемного навчання, набуття практичного досвіду вирішення завдань.

Отже, проектна діяльність дозволяє підвищити мотивацію, вчить учнів використовувати на практиці набуті в процесі навчання знання, вміння та навички, що формує самооцінку, сприяє розвитку креативних здібностей учнів.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що основним призначенням впровадження проектних технологій є формування людини з мисленням нового типу – продуктивного. Без сумніву, навчальний проект відіграє значну роль у процесі самовиховання школярів. Тому проектна діяльність набула широкого

поширення, є високоефективною та затребуваною в суспільстві.

Отже, проєктна діяльність на уроках української мови є оптимальним способом для поєднання особистісно орієнтованого навчання, сучасних інформаційних технологій та активної пізнавальної роботи учнів. Важливим завданням для вчителя словесника стає вибір і розроблення доцільних засобів запровадження методу проєктів у систему мовної освіти.

Наше дослідження не вирішує всіх аспектів поставленої проблеми. Перспективи подальшого наукового дослідження вбачаємо в теоретичному й практичному обґрунтуванні необхідності провадження інформаційних технологій на уроках української мови в старших класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2018. 208 с.
2. Арванітопуло Е. Г. Педагогічні основи використання проектної методики у навчанні іноземних мов. *Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. праць*. Вип. 13. Київ: Вид. центр КДЛУ, 2000. С. 21—23.
3. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навчальний посібник. Львів : Світ, 2003. 432с.
4. Бабій К.Н., Бахтарова А.М., Литвиненко І.Б. Нетрадиційний урок за проектною технологією. *Управління школою*. 2007. № 1. С.22.
5. Бакинська Т. Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учня. *Початкова школа*. 2003. № 7. С. 59–62.
6. Башинська Т. Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учнів. *Початкова освіта*. 2003. №1. С.59–62.
7. Безпалько О.В. Соціальне проектування : навчальний посібник. Київ, 2010. 127 с.
8. Беліменко Л. Актуальність та значущість проектної діяльності. *Початкова школа*. 2011. №6. С.38–39
9. Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (бібліотека з освітньої політики) : колективна монографія / заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. 112 с.
10. Білоус О. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. 108 с.
11. Бондаренко Н. Проектна діяльність учнів на уроках української мови. URL: https://lib.iitta.gov.ua/714059/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BD%D0%B0.pdf (дата звернення:

- 17.05.2023).
13. Василевська Л.С. Проектна діяльність методиста як засіб удосконалення професійної майстерності педагогів. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 6. С. 1–6.
 14. Васянович Г. П. Основи психології : навчальний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 114 с.
 15. Ващенко О. Метод проектів і кооперативне навчання як засіб оптимізації вищої освіти. *Початкове навчання*. 2013. №1. С.35–37.
 16. Вікова і педагогічна психологія : Навчальний посібник /О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, С. О. Ставицька та ін. Київ : Каравела, 2006. С. 173—211.
 17. Голуб Н. Б. Викладання елементів практичної риторики в 10-11 класах. *Українська мова і література в школі*. 2002. № 4. С. 4–9.
 18. Голуб Н.М., Проценко Л.І. Роль методу проектів у фаховій підготовці майбутніх вчителів. *Українська мова і література в школі*. 2013. №8. С. 15–19.
 19. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / гол. ред. С.Головко. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
 20. Гусь І.М., Калмикова І.В. Метод проектів. *Управління школою*. 2005. № 5. С. 8–11.
 21. Довбенко Т. Метод проектів в історії шкільництва. *Шлях освіти*. 2005. №2. С. 47–52.
 22. Дьюи Дж. От ребѣнка к миру, от мира – к ребѣнку / сост., вступ. ст. Г.Б. Корнетов. Москва: Карапуз, 2009. 352 с.
 23. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремінь. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040с.
 24. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=1449 (дата звернення: 14.08.2023).
 25. Єжак Є. Основи проектної діяльності учнів. *Школа*. 2007. № 11. С. 33.
 26. Єрмаков І.Г., Шевцова С.М. Метод проектів у контексті життєвих

- результатів діяльності учнів. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Науковометодичний посібник / За редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. Київ: Департамент, 2008. 520 с.
27. Єрмаков І.Г. Компетентнісний потенціал проектної діяльності. *Школа*. 2006. №5.С. 5–11.
 28. Житник Б. О. Методичний poradник. Форми і методи навчання / Борис Олександрович Житник. Харків : Вид. група «Основа», 2005. 128 с.
 29. Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова (рівень стандарту). Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Генеза, 2010. 227 с.
 30. Заброцький М. М. Вікова психологія : Навчальний посібник. Київ : МАУП, 1998. 92 с.
 31. Задарей О.А. Метод проектної технології та його застосування на заняттях української мови та літератури. Каховський державний коледж. 2012. С.23-34.
 32. Закон України «Про освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення:23.04.2023)
 33. Ізбаш С.С. Реалізація творчих проектів у навчальному процесі сучасної школи. Мелітополь: *Науковий вісник МДПУ*. 2010. 125 с.
 34. Інноваційні технології навчання української мови і літератури / укладач О.І. Когут. Тернопіль: Астон, 2005. 124 с.
 35. Ісаєва Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання. *Підручник для Директора*. Київ: Плянди. №9-10. 2005. С.4- 10.
 36. Ісаєва Г.М. Метод проектів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практико-зорієнтований збірник / керів. авт. кол. С.М. Шевцова, наук. керів. і ред. І.Г. Єрмаков. Київ, 2003. С. 207–211.
 37. Килпатрик В.Х. Воспитание в условиях меняющейся цивилизации / пер. с

- англ. Б.В. Бабина-Кореня; предисл. А.А. Пинквичча. Москва: Работник просвещения, 1930. 88 с.
38. Килпатрик В.Х. Основы метода / сжатый пер. с англ. Н.Н. Ильина; в изложении Н.Н. и М.Ф. Ильиных; с введением проф. С.С. Моложавого / Народный комиссариат просвещения РСФСР. Москва : Госиздат, 1928. С. 10–12, 109.
 39. Коберник О.М. Проективна технологія: можливості застосування в освіті. Педагогіка вищої та середньої школи. Кривий Ріг, 2012. Вип. 36. С. 15–18.
 40. Кобиляцький Л.С. Управління проектами : навч. посіб. Київ, 2002. 200 с.
 41. Коллингс Э. Опыт работы американской школы по методу проектов. Москва: Новая Москва, 1926.
 42. Комар О. В. Викладання за інтерактивними технологіями. *Рідна школа*. № 5. С. 23–25.
 43. Комар Т.В. Методологія проектної діяльності: методологічний аспект. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»*. 2013. №2. С.102–107.
 44. Концепція Нової української школи (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 23.04.2023).
 45. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
 46. Кратасюк Л. Метод проектів у системі особистісно орієнтованої освіти. *Українська мова і література в школі*. 2010. №4. С. 10—14.
 47. Кримський С.Б. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати. *Проект і проектування в сучасній цивілізації*. Київ, 2003. С. 6–15.
 48. Кримський С.Б. Проект і проектування в сучасній цивілізації. *Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати*: Практико зорієнтований збірник. Київ: «Департамент», 2003. С.6–15.
 49. Круглова О.С. Технологія проектного навчання. *Завуч*. 1999. № 6. С.2-3.
 50. Лернер П. Проектування як основний вид пізнавальної діяльності школярів.

- Завуч.* 2003. № 7 (157). С. 6.
51. Ліханська О.Л. Проектна діяльність школярів на уроках української мови. З досвіду роботи. Нікополь, 2011. 22 с.
 52. Логвін В. Метод проектів в контексті сучасної освіти. *Завуч.* 2002. № 26. С. 8–11.
 53. Лук'янова Л. Технологія організації проектної діяльності. *Імідж сучасного педагога.* 2009. № 10. С. 16-21.
 54. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія. Київ : Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
 55. Мелашенко К. М. Технологія проектного навчання. *Завуч,* №13 (271). Травень, 2006. С. 12–14.
 56. Метод проектів – у дії: Навчально-методичне видання/ укл. Шерстюк Л. Суми: РВВСОППО, 2011. 54 с.
 57. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико-зорієнтований збірник/ За ред. Єрмакова І. Київ: Департамент, 2003. 123 с.
 58. Науменко Є.І. Проектне навчання на уроках української мови та літератури. Учитель року. Харків : Вид. група Основа, 2008. 122 с.
 59. Нищета В.А. Метод проектів як засіб формування життєвих компетентностей у старшокласників у процесі навчання українознавчих предметів. Кривий Ріг, 2009. URL: <http://users.kpi.harkov.ua/lre/bde/ukr/pedde/active.htm> (дата звернення: 22.05.2023)
 60. Нищета В.А. Технологія життєво творчих проектів на уроках української мови та літератури. Навчальний посібник: Харків. 2009. 153 с.
 61. Новікова Т.О. Проектні технології на уроках і в позаурочній діяльності. *Шкільні технології.* 2002. № 2. С.14-16.
 62. Освітні технології : навчально методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти]. Київ : А.С.К., 2004. 256 с.
 63. Пахомова Н.Ю. Метод проектів для навчальних закладів: Навчальний посібник для викладачів та студентів педагогічних вузів. Київ: АРКТІ, 2003.

112 с.

64. Пелагейченко М.Л. Метод проектів. Історія розвитку. *Педагогічна майстерня*. 2012. №8. С.26–32.
65. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. *Збірник статей*. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.
66. Подобєдова Т. Ю. Підготовка майбутніх вчителів гуманітарного профілю до педагогічного проектування: Автореф. дис. канд. пед. наук:13.00.04 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 20 с.
67. Подранецька Н. Застосування проектних технологій на уроках української мови та літератури як один із напрямків розвитку мовної особистості. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 4. –С.22–25.
68. Полат Є. С. Метод проектів на уроках іноземного мови. *Иностранные языки в школе*. 2000. № 3. С. 3–9.
69. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення) : навч.-метод. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 330 с.
70. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.
71. Проектна діяльність у школі / Упоряд. М. Голубченко. Київ: Шкільний світ, 2007. 235с.
72. Савчин М. В., Василенко Л.П. Вікова психологія : Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. С. 234-257.
73. Садкіна В. І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити. Харків : Основа, 2008. 88 с.
74. Садовнікова О. Метод проектів на уроках української мови як засіб формування пізнавально-творчих умінь старшокласників. *Українська мова і література в школі*. 2007. №4. С. 8—13.
75. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
76. Слободяник О. Аналіз поняття «проект», «проектна технологія»,

- «педагогічне проектування» у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних науковців. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти.* 2015. Вип. 7(3). С. 234-243.
77. Тищенко Н. Проектна технологія як засіб розвитку мотивації учнів у процесі навчання української мови. *Українська література в загальноосвітній школі.* Київ, 2015. № 2. С. 42–48.
78. Токарева Н.М., Шамне А. В Основи вікової психології : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 283 с.
79. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна, В.І. Новосьолова, Київ : Педагогічна думка, 2019. 232 с.
80. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання: 10-11 класи. Рівень стандарту : Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Авт. Голуб Н.Б., Котусенко О.Ю., Горошкіна О.М., Новосьолова В.І., Романенко Ю.О., Кондесюк Т.В., Тарасенко О.О., Сергєєва Н.В., Ткачова Г.В. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 12.05.23).
81. Українська мова: Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (10-11 класи). Філологічний напрям, профіль – українська філологія /Авторський колектив: Мацько Л.І., Груба Т.Л., Семенов О.М., Симоненко Т.В. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 12.05.23).
82. Федорчук Г. Проектна культура педагога. *Завуч, К., 2009, №1.* С.8-9.
83. Федорчук Е.І. Сучасні педагогічні технології. Науково-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006. 51с.
84. Цимбалару А.Д. Семантика понятійного апарату проблеми педагогічного проектування. *Нова педагогічна думка.* Рівне, 2009. № 3. С. 30–35.

85. Чеховська Л.Й. Проектне навчання на уроках української літератури у середній школі : наук.-метод. посіб. Запоріжжя, 2010. 263 с.
86. Шевцова С.М. Теоретико-методологічні засади досліджень методу досліджень як складової формування духовності майбутніх педагогічних кадрів. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Випуск 38. 2008. С.202–212.

АНКЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Шановні вчителі! Звертаємося до Вас з проханням взяти участь в анкетуванні, яке проводиться в системі науково-методичної роботи з метою з'ясування стану використання методу проєктів на уроках української мови в школі. На всі питання анкети дайте розгорнуті відповіді.

Загальні відомості про себе:

ПІБ (заповнити за бажанням) _____

Посада _____

Вік _____ років

Стаж роботи _____

1. Як ви розумієте сутність проєктної діяльності у навчанні?
2. Розмежуйте тлумачення наступних понять:
 Проєкт –
 Проєктна діяльність –
 Метод проєктів –
 Проєктна технологія –
3. Чим, на Вашу думку, зумовлена необхідність використання методу проєктів в освітньому процесі?
4. Визначте переваги методу проєктів у навчанні?
5. Чи Ви використовуєте метод проєктів на уроках української мови?
6. Які різновиди навчальних проєктів Вам відомі?
7. Які види навчальних проєктів найчастіше практикуєте у своїй педагогічній діяльності? Чому?
8. Назвіть теми проєктів, які пропонували школярам у процесі навчання.
9. Назвіть характерні особливості уроку з використанням методу проєктів.

10. Назвіть умови, які, на ваш погляд, забезпечують ефективність застосування методу проєктів на уроках.

Дякуємо за співпрацю!

Успіхів Вам у професійній діяльності.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНІВ
ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ЗНАНЬ ПРО ПРОЄКТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Проект – це ...

- А) будь – яка діяльність людини, що не передбачає вирішення конкретної проблеми;
- Б) чітка та спланована діяльність людини, обмежена у часі та спрямована на досягнення певної мети та отримання результату;
- В) певна робота учня лише у команді, що не має часових обмежень але передбачає отримання результату.

2. Проєкти поділяють на : (оберіть усі можливі варіанти)

- А) індивідуальні
- Б) колективні
- В) персональні
- Г) міжнародні
- Д) регіональні
- Е) державні.

3. За тривалістю виконання розрізняють: (оберіть усі можливі варіанти)

- А) довготривалі проєкти
- Б) короткотривалі проєкти
- В) безстрокові проєкти.

4. Під час виконання проєкту учні використовують знання з різних навчальних _____, вчатья _____ в команді, ухвалювати спільні _____ та нести _____ за свої дії

5. Встанови відповідність етапів та діяльність на кожному з них.

1) організаційний	A) підготовка матеріалів:
структурування інформації, розробка документації, схем, інструкційної карти
2) конструкторський	B) обговорення проекту: визначення проблеми та мети проекту, складання плану реалізації, збір інформації
3) підсумковий	B) робота над проектом: створення фотоколажу, оформлення виставки, розробка презентації, електронної книги...
4) технологічний	Г) презентація проекту: подання результату, захист проекту, підведення висновків, оцінка та самооцінка проекту

6. Переваги проєктного навчання:

- A) учні проходять усі етапи : від ідеї, створення моделі майбутнього продукту до його реалізації
- B) учні вчаться самостійно знаходити потрібну інформацію, шукати способи вирішення проблем, розв'язування задач
- B) можливість для кожного учасника проєкту проявити свій талант та підкреслити індивідуальність

7. Результатом проєкту може бути: _____ презентація, розроблена у програмі _____, підготовлений словник _____ або створений _____ .

8. Робота над проєктом передбачає такі види діяльності: _____ з вчителем, збір та структурування _____, вибір програми, _____ певного продукту; презентація та захист _____

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ «ВЖИВАННЯ СЛІВ – ПАРАЗИТІВ У МОВЛЕННІ ШКОЛЯРІВ»

Актуальність теми: зумовлена тим, що наша прекрасна, багата українська мова засмічується непотрібними словами, мова стає неясною, малозрозумілою, невиразною. Існування в нашій мові подібних слів порушує чітку, ясну та правильну сприйняття мови співрозмовника. Сучасні школярі у своєму мовленні вживають дуже багато слів-паразитів.

Мета дослідження: привернення уваги школярів до нормативності мовлення; визначення причин уживання слів «бур'янів».

Завдання: встановити, які слова нашого мовлення називаються словами – паразитами; визначити найуживаніші слова – паразити, виробити рекомендації боротьби з мовними паразитами.

Об'єкт дослідження: мовлення учнів.

Предмет дослідження: вживання слів-паразитів у мовленні школярів.

Результати дослідження:

Слова-паразити та причини їх використання:

Слова-паразити – це слова, які люди вживають часто, але водночас не вкладають у них жодного значення, а заповнюють ними паузи. До слів- паразитів належать: «як би», «просто», «типу», «короче», «насправді», «практично», «так би мовити», «загалом», «до речі», «ну» , «ось», «е-е-е», «це саме» та інші.

Трапляються випадки, коли людина усвідомлено вдається до слів – паразитів. Наприклад, якщо поставлено «незручне» питання, а відповіді на нього необхідно, щоб потягнути час, за який можна підібрати відповідь, людина вимовляє «чи бачите», «ну як вам сказати» та інші. Якщо людина хвилюється або хоче швидше висловитися, кількість слів - паразитів збільшується.

Причини вживання слів-паразитів:

- Недостатній словниковий запас (мовцеві не завжди вдається швидко знайти потрібне слово);
- навмисне заповнення паузи між словами чи виразами;
- швидке, невідготовлене, спонтанне мовлення;
- мода на деякі слова.

Дослідження вживання слів – паразитів у мові школярів

Аналіз анкет засвідчив, що найбільш уживане слово-паразит серед підлітків – слова *щас, типу, як би, прикинь, реально*. На другому і третьому місцях за частотою вживання – *коротше, кльово, пофіг, че і гальмо*. Рідше вживані слова-бур'яни - *е-е, ну, тобто*.

Способи звільнення від уживання слів – паразитів

- Якщо складно підібрати слова, то краще скоротити обсяг інформації, що викладається, говорити простими реченнями та повільно;
- більше читати художню літературу;
- уважно стежити за своїм мовленням (можна записувати своє мовлення на диктофон, а потім виявляти слова – паразити);
- робити паузи, щоб зібратися з думками;
- замінювати слова-паразити якими-небудь іншими словами, наприклад, слово «якщо можна так сказати».

Висновки дослідження

Результати проведеного дослідження підтвердили нашу гіпотезу, що найчастіше всього слова-паразити використовуються школярами через невеликий словниковий запас, невідготовленість мовлення. Іноді на ці слова у підлітків виникає мода, тому їх можуть використовувати учні, які не мають проблем із мовленням. Слова-паразити засмічують мовлення людини, ускладнюють його розуміння, відволікають увагу до змісту висловлювання.

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ
«ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-СЛЕНГУ НА МОВЛЕННЄВУ КУЛЬТУРУ
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ»

Актуальність теми: вибір теми роботи пов'язаний із тим, що мережева мова вже перетворилася на новий стиль спілкування, і наявність орфографічних помилок стає звичкою і причиною падіння грамотності мовці; якщо постійно висловлювати свої думки та емоції за допомогою Інтернет-сленгу, то людина не зможе говорити нормативно, грамотно, вільно.

Основні питання:

1. Як з'явився Інтернет-сленг?
2. Які способи його утворення?
3. Який вплив він має на мовленнєву культуру сучасної молоді?

Мета проєкту: проаналізувати мовлення учнів школи, з'ясувати характер та особливості спеціального спотворення слів української мови у віртуальному просторі мережі Інтернет, вивчити історію появи, способи утворення Інтернет-сленгу та причини використання мережевого сленгу молоддю.

Завдання проєкту: вивчити наукову літературу з теми проєкту; провести анкетування серед учнів з метою визначення рівня впливу Інтернет-сленгу на їх мовленнєву культуру; проаналізувати результати опитування; сформулювати висновки та пропозиції на тему дослідження; скласти тлумачний словник Інтернет-сленгу; створити мультимедійну презентацію на тему проєкту.

Гіпотеза: використання Інтернет-сленгу в мережевому просторі впливає на мовленнєву культуру сучасної молоді і спотворює сучасну українську мову.

Об'єктами дослідження є анкети однокласників, сленг користувачів Інтернету, вилучений із чатів, форумів, соціальних мереж.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, спостереження, порівняння, узагальнення, усне опитування, анкетування, аналіз результатів анкетування, збір часто вживаних виразів у мережевому просторі, асоціація,

мозкова атака.

Етапи дослідження:

- 1) вивчення наукової літератури;
- 2) відбір теоретичного матеріалу;
- 3) проведення анкетування, опрацювання результатів;
- 4) дослідження сленгу користувачів Інтернету;
- 5) написання дослідницької роботи;
- 6) створення тлумачного словничка Інтернет-сленгу та мультимедійної презентації.

Результати дослідження:

Інтернет сленг – це особлива форма мовлення молодого покоління. Це дуже емоційні, іронічні слова, що слугують для позначення предметів і часто розглядаються як порушення норм літературної мови. Інтернет-сленг дуже актуальний у наш час серед підлітків, що говорить про їхній небагатий духовний світ.

Бурхливе зростання з другої половини ХХ століття комп'ютерних технологій, і, зокрема, масове впровадження в середині 1980-х років у побут звичайної людини персональних комп'ютерів, внесли в українську мову величезну кількість спеціальних слів і виразів, багату на розгалужену термінологію.

Інтернет-сленг робить мовлення більш лаконічним, емоційно-забарвленим. У віртуальному просторі за допомогою Інтернет-сленгу сучасна молодь може найбільш повно та вільно висловити свої почуття та емоції. Головне у цьому мовному явищі – відхід від буденності, гра, іронія, маска. Невимушений молодіжний сленг прагне уникнути нудного світу дорослих, батьків, вчителів. Молодіжний інтернет-сленг подібний до його носіїв: він різкий, гучний, зухвалий.

Інтернет-сленг використовується людьми, які мають безпосереднє відношення до комп'ютерів у повсякденному житті, що замінюють спеціальну лексику та відрізняються розмовною.

Інтернет-сленг має на мовленнєву культуру сучасної молоді негативний вплив. Підлітки не дотримуються норм української мови і в Інтернеті, і в звичайному житті, що призводить до підвищення безграмотності.

Фонетичні засоби вираження емоцій в Інтернет-середовищі є різноманітними та частотність їх використання в Інтернет-сленгу незрівнянно вища, ніж у літературній мові. Відзначається низка стилістичних прийомів, характерних для Інтернет-сленгу, але не характерних для літературної мови або нетипових для нього: надмірна пролонгація звуків в емоційно-значущих словах, надмірне скандування іноді з використанням поділу на склади, навмисне порушення орфографії, спотворення наголосу, надмірне вживання інтонаційних розділових знаків.

Учні у мовленні найчастіше вживають такі слова Інтернет-сленгу: комп, кльово, їдальня, реально, прикольно, кайф, фігня, відчепись, очманіти тощо. Підлітки активно використовують Інтернет-сленг, вони сприймають його як щось зрозуміле й позитивне. Найчастіше школярі використовують слова, які виражають емоційну оцінку. Підлітки 14-15 років також є користувачами Інтернет-сленгу, але лише меншість підлітків цього віку вважають його модним. Значна частина учнів користується ним за звичкою.

Підсумком проекту є складання словника Інтернет-сленгу сучасної молоді та створення мультимедійної презентації на тему.

Дослідження Інтернет-сленгу дозволяє зробити висновок про те, що кожен громадянин своєї країни повинен удосконалювати своє мовлення, щоб бути широко освіченою, вихованою, вільною та високоморальною людиною, яка орієнтувалася в сучасних умовах життя.